

Pāriet uz ilgtspējīgu dzīvesveidu

Ilgtspējīga dzīvesveida izglītība
Aktīvu mācību metožu rokasgrāmata

Jump into Sustainable
LIFESTYLES

Projekts ir finansēts ar Erasmus+ Eiropas Savienības Programmas atbalstu.

Metožu komplekts ir adaptēts pēc PERL metodoloģijas un izdots 2018 gadā- Atbildīga Dzīvesveida Izpētes un Izglītošanas Partnerība/The Partnership for Education and Research about Responsible Living (PERL).methodology metodoloģija.

Projekta partneri:

Ilgspējīga dzīvesveida Sadarbības mācību centrs Inland Norvēģijas Lietišķo zinātņu Universitātē, Hamara, Norvēģija.

Lietuvas bērnu un jauniešu centrs, Viļņa, Lietuva.

Tehniskās jaunrades centrs "Annas 2", Rīga, Latvija.

Eesti People to People, Tallinna , Igaunija.

Darba grupas dalībnieki:

Victoria W. Thoresen,
Robert J. Didham,
Lina Strauke,
Linda Smilga,
Santa Kempele,
Ruta Pels,
Leonid Smulskiy.

Makets un dizains

Monika Mištautienė.

IEVADS.....	3
Leciens ilgtspējīgā dzīvesveidā.....	3
PERL un atbildīgas dzīvošanas mācīšanās.....	4
Ilgtspējības attīstības izglītības nepieciešamība.....	4
Aktīva mācīšanās – pieejas un metodes.....	5
Kompetenču attīstīšana.....	6
Metožu komplekta fokuss.....	7
Mācību tēmas.....	7
Metožu komplekta struktūra.....	8
Tēma 1: GLOBĀLĀ PILSONĪBA.....	9
1a Aktivitāte „Sociālās pārmaiņas skolā“.....	10
1b Aktivitāte „Personība un identitāte“.....	12
1c Aktivitāte „Pirmā lieta, kas tev ienāk prātā, kad es saku „...“.....	16
Tēma 2: VĒRTĪBAS.....	17
2a Aktivitāte „Nākotne uz kuru gājām“.....	18
2b Aktivitāte „Prasmju un vērtību indikātori“.....	19
2c Aktivitāte „Telpiskais izkātojums“.....	20
Tēma 3: IERADUMI.....	22
3a Aktivitāte „Satikšanās viducī“.....	23
3b Aktivitāte „Laiks un tehnoloģijas“.....	25
3c Aktivitāte „Bilžu laika josla“.....	27
3d Aktivitāte „Izdari izvēli“.....	28
Tēma 4: FINANSES.....	29
4a Aktivitāte „Ko mēs pērkam?“.....	29
4b Aktivitāte „Šļakata: finanšu pratības spēle“.....	31
Tēma 5: MEDIJPRATĪBA.....	35
5a Aktivitāte „Kā stāsts ir tas?“.....	36
5b Aktivitāte „Kādas ikdienas lietas noslēpumaināis stāsts“.....	37
5c Aktivitāte „Jaunās ziņas pirmajā lapā“.....	40
5d Aktivitāte „Atslēgas vārdi“.....	41

IEVADS

LECIENS ILGTSPĒJĪGĀ DZĪVESVEIDĀ

Lai nostiprinātu ilgtspējīgu attīstību un mazinātu cilvēka negatīvo ietekmi uz dabas sistēmām, strauji pieaug nepieciešamība sabalansēt cilvēku aktivitātes saistībā ar dabisko vidi. Liela uzmanība tiek veltīta tam, kādu lomu spēlē cilvēks šajos procesos, un tiek pētīts kā cilvēka izdarītās izvēles, kas balstītas viņa dzīves stilā, var būt globāli nozīmīgas un ietekmēt ilgtspējīga dzīvesveida aktivitātes. Arvien biežāk tiek pieliktas pūles, lai veicinātu un vairotu izglītību un mācīšanos par ilgtspējīgu attīstību.

Šī brīža un nākotnes vides, un ilgtspējīgas attīstības sarežģītā situācija pastiprina izaicinājumus un turpina izdarīt spiedienu uz mūsu sabiedrību. Strauji mainīgais klimats ir tikai viena no daudzajām pazīmēm, ka globālā sistēma ir apdraudēta, kamēr kaitnieciskais patērētāju un milzu ražošanas veidotais pārklājums turpina uzrādīt, cik dziļi šis dzīves veids ir ieaudies globalās sabiedrības audeklā. Meklējot pārejas ceļus, šis izaicinājums piedāvā fundamentālas izmaiņas par to, ko mācamies un kā izglītības sistēma var kopveselumā šo izglītību realizēt. Sekojoši, izglītības sistēmai jāpieliek visas pūles, lai atrastu piemērotus veidus, lai palīdzētu risināt šos globālos izaicinājumus, un piedāvātu pārstrukturēt mācību programmas un pedagogu domāšanas veidu.

Skolām jānorāda uz nepieciešamību apgūt kompetences risināt sarežģītās un mainīgās pasaules izaicinājumus, un jāapbruņo jaunā paaudze ar prasmēm un spējām paredzēt, saprast un attīstīt risinājumus ilgtspējīgai nākotei, kā atslēgas mērķi modernajā sabiedrībā. Baltijas valstīs (Latvijā, Lietuvā un Igaunijā), ilgtspējīga dzīvesveida attīstība joprojām nav izglītības sistēmas centrālā tēma un ilgstoši pastāvošās tradīcijas "pārnēstajā izglītībā" saglabā savu ietekmi. Tas nozīmē, ka mācību stundas tiek organizētas sistemātiski un mācību materiāli tiek veidoti pēc papildināšanas principa, kur katra stunda tiek būvēta uz iepriekšējās stundas bāzes, un tas prasa no skolotāja lielu sagatavošanās laiku, lai pienācīgi nodotu mācību vielu skolēniem, bet taja pašā laikā neradītu milzu apjomu. (Pratt, 2002). "Pārnēstā izglītība" parasti ir centrēta ap vienu avotu (ekspertu), kas nodod zināšanas skolēniem. Citiem vārdiem sakot tā ir uz skolotāju centrēta.

Baltijas valstu izglītības sistēmai tiek raidīts signāls un tiek gaidīta atbilde uz ilgtspējīgas attīstības izaicinājumu izglītībā, kas piedāvā daudz "pārveidojošāku" izglītošanas modeļus, kur skolēni mācās integrēt jaunās zināšanas un spēj salīdzināt jauniegūto informāciju ar jau esošajām zināšanām par pasauli. Tam vajadzētu radīt iespēju skolēniem jēgpilni raudzīties uz jau esošajām zināšanām un gūtām pieredzēm.

Šis metožu komplekts satur dažādas aktīvas mācību metodes un mācību stundu paraugus, kas var palīdzēt skolotājiem iedvesmot skolēnus būt par iesaistītiem partneriem mācību procesā. Šajā metožu komplektā ir adaptētas PERL izstrādātas metodes, kas ir piemērotas Baltijas valstu vajadzībām un iespējām: atraktīvi caurviju mācību programmu materiāli, kas atbalsta ekperimentējošu mācīšanos, saistītu ar atbildīgu un ilgtspējīgu dzīvi, kas daudz vairāk attīsta līdzdalību, interesi un jēgu.

PERL un atbildīgas dzīvošanas mācīšanās

Atbildīga Dzīvesveida Izpētes un Izglītošanas Partnerība (ADIIP) (The Partnership for Education and Research about Responsible Living (PERL)) ir pētnieku un izglītības darbinieku tīkls, kas nodarbojas ar metožu un materiālu izstrādi un attīstību, kas atbalsta cilvēkus, kas aicina uz konstruktīvām pārmaiņām caur apzināti izvēlētu dzīvesveidu. PERL partneri pēta sociālās inovācijas un atbildību; dod atpazīstamību radošām apvienībām, kas kopīgi izgudro jaunus veidus kā dzīvot ilgtspējīgi; veicina izglītību ilgtspējīga dzīvesveida attīstībai, īpaši izglītību, kas māca pāriet uz ilgtspējīgu dzīvesveidu; attīsta mācību metodes un materiālus; sniedz norādījumus un padomus; attīsta vērtībās balstītus rādītājus un izstrādā rekomendējošu politiku ilgtspējīga dzīvesveida prakses integrēšanā. PERL sastāvā ir partneri no 140 institūtiem 50 valstīs.

PERL ir daļa no Ilgtspējīga dzīvesveida UNESCO izglītības katedras un tā UNITWIN projekta, kur abu koordinatori ir Ilgtspējīga dzīvesveida Sadarbības mācību centrs Inland Norvēģijas Lietišķo zinātņu Universitātē.

Šis mācību metožu komplekts tiek radīts ar Erasmus + programmas atbalstu un izstrādāts, sadarbojoties četriem partneriem.:

- Ilgtspējīga dzīvesveida Sadarbības mācību centrs Inland Norvēģijas Lietišķo zinātņu Universitātē, Hamara, Norvēģija.
- Lietuvas bērnu un jauniešu centrs, Viļņa, Lietuva.
- Tehniskās jaunrades centrs "Annas 2", Rīga, Latvija.
- Eesti People to People, Tallina, Igaunija.

Ilgtspējības attīstības izglītības nepieciešamība

Izglītība ir būtiskākais instruments ilgtspējības sasniegšanā. Cilvēki pasaulē jau ir atpazinuši, ka esošās ekonomiskās attīstības tendences nav ilgtspējīgas un šī sabiedrības izpratne, izglītība un apmācības ir atslēga sabiedrības tālākai virzībai uz ilgtspējīgu dzīvesveidu. 2030 gada Ilgtspējības attīstības Darba kārtības un Ilgtspējības attīstības mērķu un Ģenerālās Asamblejas, ar 193 dalībnieku lielu valdi, starptautiskais līgums 2015. gadā nodrošināja nopietnu starptautisku uzsaukumu pēc uzlabotas izglītības kā svarīgu līdzekli, lai sasniegtu ilgtspējīgu attīstību.

Izglītībai ir centrāla nozīme, lai uzlabotu dzīves kvalitāti un cilvēku izaugsmi. Izglītība paaugstina ģimeņu ekonomisko statusu; tā uzlabo dzīves apstākļus, samazina zīdaiņu mirstību, un uzlabo izglītības kvalitāti nākošām paaudzēm. Uzlabota izglītības kvalitāte paaugstina nākošo paaudžu iespējas dzīvot ekonomiski un sociāli labāku dzīvi, un nodrošina labvēlīgu ietekmi kā indivīdam tā valstij kopumā.

Ilgtspējības attīstības izglītība sastāv no zināšanu apgūšanas, attieksmes un prasmēm, kas nepieciešamas, lai funkcionētu mūsdienu sabiedrībā. Vēl vairāk, tā ir ieguldījums katra indivīda spējā prasmīgi vadīt, ne tikai savu individuālo dzīvi, bet arī efektīvi pārvaldīt dabas resursus.

Šis metožu komplekts ir paredzēts skolotājiem un pasniedzējiem, lai nodrošinātu atraktīvas mācību metodes, kas var atvieglot ilgtspējīgas attīstības dziļāku izpratni un iedvesmot skolēnus izvēlēties daudz atbildīgāku dzīves veidu. Jaunatne ir mūsu nākotne, un izglītība var veicināt viņiem izpratni par viņu lomu kopējā sabiedrībā un apbruņot viņus ar spējām un vērtībām sasniegt transformējošas pārmaiņas ilgtspējības attīstībā.

Aktīva mācīšanās – pieejas un metodes

“Aktīvas mācīšanās metodoloģija iedrošina skolēnus uzdot jautājumus par domāšanas veidu, par vērtībām pie kādām viņi turās, par lēmumiem, kādus viņi pieņem saistībā ar ilgtspējīgu attīstību.” (O'Donoghue & Cusack, 2008). Šo metožu komplektu lieto, lai parādītu aktīvās mācīšanās pieejas, kas iesaista skolēnus izzināt ilgtspējīgas attīstības tēmas un sniegt atgriezenisko saiti kā šie jautājumi saskan ar viņu personīgajām dzīvēm. Pedagoģiskās pieejas, kas ir izmantotas šajā metožu komplektā, ir izmēģinātas PERL aktīvās metožu un vērtībās balstītu metožu komplektu aprobācijā. Tā pat šeit iezīmējas tādu izglītības filozofu tradīcijas kā Edvards De Bono (Edward De Bono), Hovards Gardners (Howard Gardner) un Edgars Dale (Edgar Dale). Visas šīs metožu komplekta aktivitātes ir dažādas dabas, taču tām visām ir viens mērķis – iesaistīt audzēkņus eksperimentālā izglītībā, kas iedvesmo kā uz darbību tā refleksiju (t.i. kritiskās domāšanas prakse).

Baltijas valstīs, skolās pagaidām netiek piedāvāta izglītība ilgtspējības attīstībai jeb atbildīgam dzīvesveidam, kas ir vērtībās balstīts, holistisks, sistemātisks, aktīvs un saskan ar skolēnu ikdienas dzīvi. Tāpēc ir nepieciešamas aktīvās mācīšanās metodes, kas stimulē gribu apkopot korektu informāciju, cienīt citu cilvēku viedokli, pārdomāt rezultātus un mūsu darbību ietekmi, un pieņemt pārmaiņas, kas mums tiek piedāvātas – modelēt savu dzīvesveidu un atspoguļot atbildīgus sasniegumus, kur izkdienas dzīves izvēles veicina ilgtspējību. Galīgais mērķis skolēniem ir – būt atvērtiem pārmaiņām, darboties sadarbojoties, domāt, diskutēt un izdarīt secinājumus par dažādām holistiskām, radošām un kritiskām ikdienas aktivitātēm, kas padara labāku visas cilvēces dzīvi.

Šajā metožu komplektā ir piedāvātas aktivitātes ar spēcīgu uzsvāru uz “stratēģisko aptaujāšanu”, lai atbalstītu kritisko domāšanu un aktīvu darbošanos. Kritiskā domāšana ir mēģinājums ieraudzīt un saprast lietas no daudzveidīgām perspektīvēm. Caur dažādām aktivitātēm, ko piedāvā šis metožu komplekts, skolēni var atklāt, ka citi pasauli redz atšķirīgi un, ka tam var būt daudz iemeslu, kas ir savstarpēji saistīti.

Mācīšanās rezultāti, ko atbalsta aktīvās mācīšanās metodes ietver:

- **Problēmu risinājumu:** Skolēni mācās ne tikai ieraudzīt problēmas, bet arī meklē inovatīvus risinājumus.
- **Kritiskā domāšana un darbība:** Skolēni mācās kā izzināt savu pasauli caur “pats par sevi saprotams”, pieņēmumu un uztveres kritisku analizēšanu. Tā pat skolēni mācās kā tālāk virzīt domāšanas procesus, lai plānotu un darbotos – individuāli un kolektīvi.
- **Mācīšanās sadarboties:** Caur ciešu sadarbību skolotājam ar audzēkņiem, skolēni attīsta spēju saskaņoti meklēt, atspoguļot un atrast atbildes.
- **Vairot izpratni par vides pārvaldības un sociālā taisnīguma nozīmīgumu:** Praktizējot darbību seku un apstākļu izpētes mākslu, skolēni mācās atpazīt procesu un sistēmu savstarpējo sasaisti, īpaši kā tā sasaistās ar ilgtspējības attīstību.
- **Vairot pašizaugsmi un refleksiju:** Metožu komplekts motivēs skolēnus pašiem konstruēt savu mācīšanās stilu, identificējot un attīstot savu sapratni, vērtības, pārliecības un uzvedības, un attiecīgi darbojoties. Šīs padziļinātās zināšanas palīdzēs skolēniem pārdomāt savu domāšanas veidu un vēlreiz pārbaudīt savas zināšanas visdažādākajās jomās.

Kompetenču attīstīšana

Ir pamata līgums, kas no pilsoņiem pieprasa noteiktas atslēgkompetences, kas ļauj viņiem konstruktīvi iesaistīties ar atbildību pret apkārt esošo pasauli un tās šī brīža izaicinājumiem. Kompetences tiek aprakstītas kā speciālas vajadzības, kas nepieciešamas indivīdam, lai darbotos un spētu organizēt sevi visdažādākās sarežģītības kontekstos un situācijās. Tās ietver kognitīvos, emocionālos, vēlmju un motivējošos elementus. Kompetences nevar tik iemācītas, bet tiek pašu audzēkņu attīstītas. Tās var iegūt darbojoties, gūstot pieredzi un reflektējot (UNESCO, 2015; Weinert, 2001).

Šis metožu komplekts var palīdzēt attīstīt ilgtspējīgas attīstības kompetences. Jūs varat izvēlēties darbības pēc nepieciešamām kompetencēm, ko gribat apgūt, ņemot vērā kāda veida mācīšanās pieredzi, uzvedību un vajadzības gribat attīstīt, un cik daudz laika ir jūsu rīcībā. Katra aktivitāte ietver veselu sarakstu kādas kompetences ar kādām darbībām ir saistītas un katrs skolotājs var iekļaut šīs specifiskās kompetences sarunājoties un reflektējot diskusiju laikā.

Sekojošās atslēgkompetences parasti tiek skatītas kā izšķirošās, virzot ilgtspējības attīstību. (skat. de Haan, 2001; Riechmann, 2012; and Wiesk at al., 2001).

- **Sistēmiskās domāšanas kompetences** – spēja atpazīt un saprast attiecības; analizēt sarežģītas sistēmas; izprast kā sistēmas ir iestrādātas dažādās sfērās un mērījumos; un spēt rīkoties nenoteiktībā.
- **Gaidu kompetences** – spēja saprast un novērtēt vairākus nākotnes scenārijus – iespējams, ticams un vēlams; radīt pašam savu nākotnes vīziju; piemērot piesardzības pasākumu principus; novērtēt darbību sekas; un uzņemties riskus un risnāt pārmaiņas.
- **Normatīvās kompetences** – spēja saprast un reflektēt uz normām un vērtībām uz kurām balstītas kādas indivīda darbības, un apspriest ilgtspējības vērtības, principus, mērķus un uzdevumus interešu konflikta gadījumā un kopromisa meklēšanā, nenoteiktu zināšanu un pretrunu noveršanā.
- **Stratēģiskās kompetences** – spēja kolektīvi attīstīt un ieviest inovatīvas darbības, kas virza ilgtspējību lokālā līmenī un tālākos apvidos.
- **Sadarbības kompetences** – spēja mācīties no citiem; saprast un cienīt citu vajadzības, pasaules uzskatus un darbības; (empātija); saprast, attiecināt un izjust citus cilvēkus (empātiskā līderība); risināt konfliktsituācijas grupā; sekmēt sadarbību un piedalīties problēmu risināšanā.
- **Kritiskās domāšanas kompetences** – spēja uzdot jautājumus par normām, praksi un viedokļiem, reflektēt uz sevi kāda cita vērtības, uztveri un darbības; un ieņemt nostāju ilgtspējības sarunās.
- **Sevis izpratnes kompetence** – spēja reflektēt uz kāda cilvēka lomu vietējā mērogā un globālā sabiedrībā; secīgi novērtēt un turpināt motivēt kāda cilvēka darbības un spēja tikt gala ar kāda cilvēka sajūtām un vēlmēm.
- **Integrētās problēmas- risinājuma kompetences** – visaptveroša spēja piemērot dažādas problēmu risinājumu ietvarstruktūras, ilgtspējības problēmu sarežģījumos un attīstīt dzīvotspējīgu, iekļaujošu un taisnīgu risinājumu variantus, kas virza ilgtspējīgu attīstību integrēt augstāk minētās kompetences.

Metožu komplekta fokuss

Šī komplekta mērķis ir uzsākt risināt svarīgas tēmas, kas attiecās uz ilgtspējīgu dzīvesveidu, un pielietojot stratēģisko jautāšanu skolēni tiek iesaistīti pārbaudē un caur to pārdomā savas izvēles, kas ietekmē personīgo dzīvi. Aktivitātes un tēmas, kas ir būtiskas speciālos priekšmetos var tikt intergrētas mācību priekšmetu stundu plānā. Vēl ir iespējams šo komplektu pielietot kā ilgtspējīgā dzīvesveida tēmu starpdisciplinārajos moduļos. Kā alternatīva, šis komplekts varētu tikt lietots, lai strukturētu krustojošo disciplīnu grupu darbu šajās tēmās un īstenot radniecīgas mācību aktivitātes cauri dažādiem mācību priekšmetiem.

Mācību tēmas

Baltijas valstīs nepieciešams konsekventi ieguldīt pūles izglītības kvalitātes uzlabošanā, lai nākotnē darba tirgus vajadzības atbilstu nepieciešamajiem speciālistiem. Skolās lielāka uzmanība tiek pievērsta uz personības izaugsmi, sevis izpratni, uzvedību un vērtībām. Tajā pašā laikā skolu mērķos tiek izvirzīta prasība reaģēt uz globāliem izaicinājumiem un izglītībā tiek atbalstīta atbildības uzņemšanās un ilgtspējīgs dzīvesveids.

Liekot kopā dažādas mācību programmas ar šī komplekta palīdzību var kombinēt dažādas tēmas, kas ietekmē personīgo uzvedību un izvēles, kā personīgā tā globālā līmenī Tādēļ; šis vadlīnijas skolotājiem no Baltijas valstīm atbild uz to vajadzībām trīs veidos:

1. Tēmas krustojas mācību programmās. Par globāliem izaicinājumiem jādiskutē ne tikai dabas zinību priekšmetos, bet arī valodās, literatūrā, matemātikā un mākslās. Šis metožu komplekts tika veidots tā, lai piedāvātu piecus dažādus skatu punktus plašajā ilgtspējības tēmā ar cerību, ka jebkurš skolotājs no visām mācību programmām varēs piemeklēt piemērotu aktivitāti.

2. Tiek nodrošinātas dažādas mācību pieejas. Ir nepieciešami inovatīvi un interesanti veidi kā palīdzēt skolēniem gūt dziļāku izpratni par ilgtspējības tēmām. Atlasītās metodes veicinās skolēnu motivāciju mainīt savu uzvedību ilgtspējīga dzīvesveida virzienā.

3. Abstraktie jautājumi tiek uzdoti katrā dzīves situācijā. Formālā izglītība ietver informāciju par pārtiku, ūdeni, klimata izmaiņām, cilvēku populāciju, patēriņa paradumiem un ekonomisko nevienlīdzību. Šis komplekts rekomendē apgūt šo informāciju caur personīgiem sasniegumiem.

Kā minēts iepriekš, piecas ilgtspējības dimensijas (tēmas) piedāvā:

- **Pilsoniskums:** iedvesmot skolēnus radīt pašiem savu nākotni un atklāt cik daudz viņi paši var paveikt.;
- **Vērtības:** iedrošināt skolēnus ieklausīties sevī un citos un pārdomāt savu dzīves veidu.
- **Ieradumi:** aicināt skolēnus saprast savu uzvedības motivāciju un pārveidot to vairāk ilgtspējīgu.
- **Finanses:** attīstīt skolēnos atbildīgu patēriņu.
- **Mēdijpratība:** padziļināt skolēnu sapratni par cieņu pret otru cilvēku.

Nav nepieciešams izmantot visas aktivitātes vai lietot visu saturu no sākuma līdz beigām. Katrs skolotājs ir aicināts izvēlēties vispiemērotāko daļu savam mācību priekšmetam.

Metožu kompleksa struktūra

Šis komplekts satur 16 mācību aktivitātes, kas sadalītas iepriekš aprakstītās piecās tēmās (Pilsoniskums, Vērtības, Ieradumi, Finances, Mēdijpratība). Katra tēma ir pārskatāmi sagatavota un tām pievienotas dažas radniecīgas aktīvās mācīšanās metodes (aktivitātes). Aktivitātes ir sanummurētas tā, lai lietotājs var ātri atpazīt tēmu.

Katras aktivitātes apraksts ir strukturēts sekojoši:

- 1) tabula, kas sniedz informāciju par ilgtspējīgu attīstību un kompetencēm kādas jāattīsta, atbilstošās mācību programmas, padomi skolotājam un nepieciešamie materiāli;
- 2) instrukcijas par aktivitātēm;
- 3) jautājumi, kas sniedz refleksiju pēc notikušas aktivitātes.

Šī metožu kompleksa beigās ir tabula, kas dod iespēju pārskatīt visas mācību aktivitātes (noteikt to izcelsmes avotu, pedagoģisko sasniegumu un mācību metodes). Ja jūs gribat vairāk iedziļināties tēmā, jūs varat izmantot iepriekš publicētos PERL "Vērtībās balstītas mācīšanās pieejas" materiālus.

Tēma 1: GLOBĀLĀ PILSONĪBA

Mēs varam rīkoties un mēs varam ieviest pārmaiņas. Bet vispirms mums ir jāsaprot kāda patiesība, ka, lai kas, ko mēs daram – vai nedaram – atstāj ietekmi uz dzīves veidu, kurā mēs visi esam saistīti. Mēs vienmēr esam iesaistīti, pat ja domājam, ka sēžam malā. Mēs patērējam resursus, mums ir attiecības, strādājam, lai sasniegtu mērķus. Nav tādu iespēju, kad mēs nebūtu iesaistīti tajā, kas notiek. Jautājums ir – kā pēc iespējas labāk mēs varam būt iesaistīti? Būsim aktīvi pilsoņi! Veiksim pārmaiņas! Labākais veids, kā to darīt ir dot iespēju skolēniem, uzdodot pareizos jautājumus, kas viņus noved pie darbībām un izmaiņām.

Frans Pīveijs (Fran Peavey), sociālais darbinieks no Ziemeļu Amerikas attīstīja stratēģiskās jautāšanas pieeju. Stratēģiskie jautājumi tiek veidoti tā, lai radītu kustību un veicinātu radošumu. Tie ir atvērtie jautājumi, kas veicina jaunu domāšanas veidu un vada uz rīcības stratēģiju. Stratēģiskā jautāšanas metode var būt pilnvarojošs process, kas vada skolēnus cauri loģiskais secībai, kas nodrošina pārbaudi un pārvērš bažas rīcībā.

Stratēģisko jautājumu grupā ietilpst:

- novērošanas jautājumi;
- sajūtu jautājumi;
- vīzijas jautājumi;
- izmaiņu jautājumi;
- alternatīvu apdomāšana;
- personisko lietu un atbalsta jautājumi;
- personīgās rīcības jautājumi.

Stratēģiskā jautāšana nav manipulatīva. Tas nav skolotāja uzdevums izdomāt, ko skolēniem vajadzētu darīt, un kaut kā panākt, lai viņš vai viņa to dara, drīzāk skolotājam vajadzētu ļaut ar jautāšanas palīdzību aizvadīt procesu uz skolēnu centrētu mācīšanās pieeju.

Stratēģiskā jautāšana var tikt lietota jebkurā sarunā vai jebkurā situācijā. Vienkārši atcerieties palikt atvērti jaunām alternatīvēm un izvairieties no jā/ nē jautājumiem. Vienmēr meklējiet vairāk par divām iespējām. Pat tad, ja pēc dabas neesat ļoti atvērta persona, pieņemot šīs stratēģijas, jūs attīstīsiet sevī atvērtības un brīvības paradumu.

1a Aktivitāte „Sociālās pārmaiņas skolā“

Sekojošajiem jautājumiem, skolēni grupās diskutē un dalās ar savu nākotnes vīziju par sociālām problēmām skolā. Viņi ņem situācijas dotos lielumus un veido personīgo rīcības plānu, lai provocētu nepieciešamās pārmaiņas.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Gaidu kompetences; Normatīvās kompetences; Stratēģiskās kompetences; Sevis izpratnes kompetences.
 Mācību programma	Valodas; Psiholoģija; Ētika; Vēsture; Sociālās zinības / tiesības.
 Padomi un rekomendācijas	Ja jūs gribat izprast jautāšanas spēku un iemācīties kā būt par labu izjautātāju, tad sāciet ar šo aktivitāti. Tas var būt lietderīgi, ja jums ir nepieciešams pilnvarot skolēnus veikt izmaiņas un jāizmanto viņu motivācija. Šajā aktivitātē jums jābūt labam klausītājam. Neaizmirstiet par to!
 Nepieciešamie materiāli	Jautājumu saraksts; Papīrs un zīmuli, rakstāmpiederumi.

INSTRUKCIJA: Sakārtojiet klasi grupu darbam. Atkarībā no situācijas, vai ierosiniet pats vai lūdziet to izdarīt skolēniem, izvēlieties kādu sociālu problēmu jūsu skolā (iebidēšana, vardarbība, narkotikas un alkohols, neplānota grūtniecība), radiet uzticamu atmosfēru un sagatavojieties jautāt un klausīties. Piemēram: Skolas vadība grib uzzināt skolēnu viedokli par emocionālo atmosfēru skolā, un kā to uzlabot, lai katrs justos pieņemts, pašizpaužies.

Lūdziet skolēnus strādāt grupās pa 4 - 6 personām. Iedodiet katrai grupai vienu komplektu ar jautājumiem un lūdziet viņiem savā starpā diskutēt. Sāciet ar pirmo grupu - 1. Novērošanas jautājumi. Pēc diskusijām mazās grupās lūdziet, lai viens skolēns no katras grupas dalās un izstāsta visiem viņu viedokli.

Turpinājumā, dodiet katrai grupai otru jautājumu komplektu - 2. Sajūtu jautājumi. Strādājiet šādā veidā ar visām jautājumu grupām, kamēr jūs saņemsiet sarakstu, kurā uzskaitītas katra skolēna personiskās rīcības.

Atkarībā no tēmas jūs varat samazināt vai palielināt jautājumu skaitu. Sekojiet tai pašai kārtībai kāda bija Stratēģisko jautājumu grupā.

Jautājumu grupu saraksts:

1 Novērošanas jautājumi

Ko tu zini par šo iznākumu?
Ko tu redzi, dzirdi?
Kā tu par to uzzināji?
Ko tu zini noteikti un par ko tu neesi pārliecināts?
Kā citi cilvēki ir ieinteresēti tajā?
Kā tas ietekmē tavu vietējo rajonu?
Kādas ir galvenās kultūras struktūras, kas ietekmē šo situāciju?

2 Sajūtu jautājumi

Kā tu jūties iegūstot šādu iznākumu?
Vai šis iznākums ietekmēja tavu personīgo fizisko un emocionālo labklājību?
Kā šī situācija ietekmēja tavas sajūtas tavā ģimenē?
Kā šī situācija ietekmēja tavas sajūtas tavā zemē, tavā skolā?

3 Vīzijas jautājumi

Kāda ir šī iznākuma nozīme tavā personīgajā dzīvē?
Kā šī situācija varētu mainīties, ja tev būtu iespēja noteikt kādai tai būtu jābūt?
Ja mēs gribētu radīt revolucionāras pārmaiņas, ko mēs darītu?

4 Pārmaiņu jautājumi

Kādas pūles tas prasītu, lai ienestu šo situāciju tavā vīzijā?
Kas tieši būtu jāmaina?
Par ko šīm pārmaiņām būtu jāķļūst? Nosauc pēc iespējas vairāk veidus.

5 Alternatīvu apdomāšana

Kā šajā kontekstā tava pirmā alternatīve ietekmētu nākošās?
Kāda būtu iedarbība uz vidi?
Kā tu sasniegtu šo mērķi? Kādi ir citi veidi?
Apdomājiet katras alternatīves sekas:
Kā tava pirmā alternatīve ietekmētu citas mūsu grupā (pilsētā utml.)
Kāda būtu iedarbība uz vidi?
Apdomājiet šķēršļus:
Kas būtu jāmaina saistībā ar alternatīvu "A", lai varētu uzskatīt, ka uzdevums ir paveikts?
Kādi spēki mūsu sabiedrībā/skolā varētu daboties pret šiem mērķiem.

6 Personisko lietu un atbalsta jautājumi

Ko no tevis tas prasītu – ņemt daļību pārmaiņu veikšanā?
Ko tu gribētu darīt, ko būtu lietderīgi ieviest šajās pārmaiņās?
Kāds atbalsts tev būtu nepieciešams, lai strādātu šo pārmaiņu ieviešanā?

7 Personīgās rīcības jautājumi

Ar ko tev būtu nepieciešams izrunāties par savu vīziju?
Kādi ir tavi pirmie soļi?
Kā tu vari sapulcināt citus kopā, lai strādātu pie šīm pārmaiņām?

Aktivitātes veidotas lietojot "grupu" jautājumus no Frana Pīverija (1994) "Ar dzīves žēlastību: Pārdomas par sociālās dzīves esenci" ("By Life's Grace: Musings on the Essence of Social Change").

Refleksijai jūs varat uzdot vēl dažus jautājumus.

Jautājumi:

- Ko tu domā par Startēgisko jautājumu procesu? Kas sagādāja grūtības?
- Vai tu sajuti, ka tas bija autentisks komunikācijas veids? Kāpēc?
- Vai process palīdzēja tev justies vairāk pārliecinātam par nākotini?
- Vai pēc dalības Startēgiskajā jautāšanā tu jūties mazliet labāk sagatavots, lai iesaistītos darbībā?

1b Aktivitāte „Personība un identitāte“

Skolēni analizē piedāvātos attēlus un dalās ar savu viedokli par attēlā atspoguļoto dzīves situāciju. Viņi pārdomā kā savu dzīvesveidu, tā arī citu cilvēku dzīvesveidu un to ietekmi uz lokālo un globālo vidi.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Sistēmiskās domāšanas kompetences; Sadarbības kompetences; Kritiskās domāšanas kompetences.
 Mācību programma	Vēsture; Matemātika; Literatūra; Ģeogrāfija; Sociālās zinības / tiesības.
 Padomi un rekomendācijas	Ja jums ir laika limits, tad jūs varat izvēlēties tikai kādu daļu no aktivitātes vai paņemt tikai to daļu, kas ir visvairāk piemērota tiešu jūsu tēmai. Jūs varat pievienot jūsu personīgos attēlus, atkarībā no tēmas vai diskusijas.
 Nepieciešamie materiāli	Attēli no pielikuma 9, # 1–6.

Kas mūs padara par cilvēkiem?

INSTRUKCIJA: Parādiet attēlu # 1 un izklāstiet zemāk esošo informāciju. Tad uzdodiet skolēniem jautājumus.

Lao Tadzī, Konfucijs, Buda, Mozus, Kristus un Muhameds visi pievērsa uzmanību uz cilvēkiem svarīgiem nemateriāliem, garīgiem, eksistenciāli svarīgiem jautājumiem, un uz attiecībām starp indivīdu un kopienu. Šodienas globālās kopienas fokuss ir orientēts kā uz nemateriālām, tā uz materiālām vajadzībām. 2030 gada Kārtības rullis un Ilgtspējīgas Attīstības Mērķi akcentē tiesību, taisnīguma, tolerances, cieņas, goda, empātijas, rūpju, uzticēšanās un solidaritātes lomu.

Jautājumi:

- *Vai attēls # 1 liek man domāt par kādām vajadzībām?*
- *Kā tu jūties, kad kāds tevi neciena?*
- *Vai skolēni tavā klasē ir tolerantā vieni pret otru?*
- *Vai tu vari minēt kādu piemēru, kas pastāsta par empātisku uzvedību tavā klasē?*
- *Vai tu vari piemēklēt citu attēlu, kas norāda uz tiesību, tolerances un sociālās atbildības dažādiem veidiem?*

Attēls #1 Avots: Lina Strauke

Atpakaļ pie pamatiem

INSTRUKCIJA: Parādiet attēlu # 2 un izklāstiet apakšā esošo informāciju. Tad uzdodiet skolēniem jautājumus.

Pietiekamība bieži tiek aprakstīta kā “laimīgs tas, kam pietiek” vai “funkcionēšana limitētos ietvaros”. Bet pārdomājot pietiekamības definīciju par to, kas ir mēreni, vai pārmērīgi un grezni, domas laiku pa laikam mainās. Daži pietiekamību saprot kā “darīt bez” jautājumu vai upurēšanos, citiem justies pietiekoši nozīmē darboties kādos noteiktos limitos.

Jautājumi:

- *Kādus ierobežojumus iesaka attēls # 2?*
- *Ja vien tev būtu iespēja nolikt malā vienu darbu no ikdienas darbiem, kuru tu izvēlētos?*
- *Ko tu pārdomāji, kad izlēmi? Kas tev bija vissvarīgākais, izdarot izvēli?*

Attēls #2 Avots: Leonid Smulskiy

Gara dzīve

INSTRUKCIJA: Parādiet attēlu # 3 un izklāstiet apakšā esošo informāciju. Tad uzdodiet skolēniem jautājumus.

Saskaņā ar 2014 gada Pasaules Veselības organizācijas statistiku, ja cilvēks ir dzimis Nigērijā vai Čadā, viņam ir viens no īsākiem dzīves ilgumiem, salīdzinājumā ar citu valstu iedzīvotājiem. Ja cilvēks ir dzimis Japānā vai Islandē, viņam ir viens no garākiem dzīves ilgumiem.

Jautājumi:

- *Aplūkojot attēlu # 3. Apspriežat pozitīvos/pluss faktoros par šo ideju: “Katrs cilvēks drīkst dzīvot tur, kur var nodzīvot garu dzīvi.”*
- *Turpinājumā diskutējiet par negatīvām lietām un potenciālām problēmām, kas varētu rasties, ja šī ideja būtu reāla.*
- *Visbeidzot, padomājiet, ko būtu interesanti uzzināt, vai noskaidrot, vai pamēģināt, saistībā ar šo ideju.*
- *Kā būtu justies 100 gadus vecam? Kā izskatītos tava diena, ja tu būtu tādā vecumā?*

Attēls #3 Avots: Colourbox.com

Es – globāls pilsonis?

INSTRUKCIJA: Parādiet attēlu #4 un izklāstiet apakšā esošo informāciju. Tad uzdodiet skolēniem jautājumus.

Ir cilvēki, kas apgalvo, ka mūsdienu jauniem cilvēkiem ir vairākas identitātes. Citi savukārt apgalvo, ka jauniem cilvēkiem patiesībā iztrūkst sava pamata identitāte, un viņi to konstruē tādu, kādu to pieļauj apstākļi.

Jautājumi:

- *Aplūkojiet attēlu #4. Ko jūs domājat par sekojošu apgalvojumu: “Cilvēkiem vajadzētu ieaudzināt kā globālo identitāti tā individuālo”*
- *Kādi varētu būt šīs idejas pozitīvie/plus faktori?*
- *Vai jūs saskatat šajā problēmā arī negatīvus aspektus?*
- *Padomājiet, ko būtu interesanti uzzināt, vai noskaidrot, vai pamēģināt, saistībā ar šo ideju?*

Attēls #4 Avots: Lewis Akenji

Atšķirīgās dzīves pieejas

INSTRUKCIJA: Parādiet attēlu #5 un izklāstiet apakšā esošo informāciju. Tad uzdodiet skolēniem jautājumus.

Cilvēki izvēlās ļoti dažādus ceļus, kā dzīvot. Viņu dzīves var mūs iedvesmot, tieši tāpēc, ka tās ir atšķirīgas no vairākuma. Tāpēc, ka šie cilvēki dara kaut ko citādi. Apspriežat attēlā #5 redzamo personu dzīvesveidu. Māte Terēze – viņu apbrīvoja daudzi, dēļ viņas pašai izvēlētajā labdarības darbā, ko viņa veica dzīves garumā. Apollo 11 apkalpes portrets. No kreisās uz labo – Neils Armstrongs, Mihails Kolins un Bāzls Aldrins – pirmie cilvēki, kas izkāpa uz Mēness 1969. gadā. Baltijas valstu prezidenti (2018): Dalia Gribauskaite (Lietuva); Kersti Kaljulaid (Igaunija); Raimonds Vējonis (Latvija).

Jautājumi:

- *Kāda veida dzīvesveidus viņi dzīvo? Kā viņus var salīdzināt?*
- *Kā tu domā, kāda veida patēriņš ir raksturīgs viņu dzīvesveidam?*
- *Kas raskuro tavu dzīvesveidu?*

Attēls #5 Avots: Wikimedia Commons

Skolēni var arī tikt dalīti mazākās grupās. Katra grupa sameklē vai paņem attēlu ar personu, kas nepārprotami atspoguļo viņas/ viņa profesiju vai intereses. Vispirms katra grupa mēģina izveidot īsu stāstu par attēloto personu. Pēc tam katra grupa izstāsta visai klasei viņu izvēlēto personu stāstus. Visi kopā diskutē par tēmu kā šo trīs atšķirīgo cilvēku patēriņš raksturo viņu identitāti, un kā viņi savstarpēji atšķirās.

Ja es būtu karalis

INSTRUKCIJA: Parādiet attēlu # 6 un izklāstiet apakšā esošo informāciju. Tad uzdodiet skolēniem jautājumus.

Ēģiptieši, mezopotāmieši, ķīnieši, indieši un romieši, visi attīstīja tādu ekonomisko modeli, kas veidojas pretrunas ilgspējības un kopības pamatiem. Un tādējādi sabiedrība bieži tika sadalīta divās daļās. Tur bija bagātie un tur bija nabagi, un pavisam nedaudzi bija pa vidu. Un tas bija vispārpieņemts fakts, ka augstajās klasēs dzimušajiem bija "iedzimtas tiesības", var būt pat "Dieva dotas" tiesības, patērēt visas sabiedrības resursus, lai apmierinātu savas vajadzības pēc greznības.

Jautājumi:

- *Vai tu vari atrast attēlus, kuros redzami cilvēki joprojām dzīvo šādu dzīvesveidu?*
- *Ko tas nozīmē visiem būt vienlīdzīgiem? Vai tas ir iespējams?*
- *Kā situācija varētu mainīties, ja tā būtu atkarīga no tevis?*
- *Ja mēs gribētu radīt revolucionāras pārmaiņas, ko mēs darītu?*

Attēls #6 Avots: Colourbox.com

1c Aktivitāte “Pirmā lieta, kas tev ienāk prātā, kad es saku ... ,”

Skolēniem tiek doti atslēgas vārdi un viņi, bez apdomāšanas pieraksta atbildes. Tad viņi savstarpēji dalās ar savām asociācijām un apspriež atšķirības.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Sevis izpratnes kompetences.
 Mācību programma	Vēsture; Matemātika; Literatūra.
 Padomi un rekomendācijas	Lietderīgi būtu, ja jūs uzvedinātu skolēnus tādā domāšanas virzienā, kas viņiem liktu saprast savu lomu savas skolas vides izzināšanā. Dalībnieki veido savu individuālo izpratni par šī brīža vidi un kopā izpēta, ko tas nozīmē.
 Nepieciešamie materiāli	Papīrs un rakstāmpiederumi.

INSTRUKCIJA: Katra kategorija tiek skaļi nolasīta. Dalībnieki raksta pirmo domu/lietu/sajūtu, kas ienāk prātā uz līmlapiņas vai neliela papīra gabala. Viņu atbildes var tikt izvietotas uz galda vai pielīmētas uz lielas papīra loksnes (viena pret katru kategoriju).

Mudiniet dalībniekus rakstīt jebko, kas ienāk prātā. Tā var būt doma, sajūta, jautājums vai “Es nezinu”, labi vai slikti.

Kategorijas:

- 1)Tavas skolas nosaukums
- 2)Skolēnu dzīve
- 3)Ilgspējība
- 4)Līdzdalība
- 5)Nākotnes cerības
- 6)Miers
- 7)Atbildība
- 8)Brīvā laika baudīšana
- 9)Izglītība
- 10)Pilsoniskums

Jautājumi:

- Kā tu juties, kad mēģināji pierakstīt savu reakciju uz katru kategoriju?
- Kādas spējas tu pielietoji pildot šo aktivitāti patstāvīgi?
- Kādas spējas tu pielietoji pildot šo aktivitāti kopā ar pārējiem?
- Ko tu iemācījies no šīs pieredzes?
- Ko tās tev pastāstīja par šo lietu nozīmi tavā skolā?

2 Tēma 2: VĒRTĪBAS

Pārvarēt plaisu starp dominējošām zināšanām/aktivitātēm un atbalstu ilgtspējībai, kas saistīts ar ilgtspējīgu patēriņu un uzvedības maiņu ir svarīgs izaicinājums izglītības realizētājiem. Pat tad, kad cilvēki zina, ka viņu darbības atstāj negatīvu ietekmi un apdraud viņu nākotni, viņi nespēj tik viegli veikt specifiskas izmaiņas savā uzvedībā. Tādejādi izglītībai jāšak savs darbs emocionālajā un vērtību līmenī, lai radītu motivāciju mainīties. Ar iedvesmojošu skolotāju palīdzību un viņu personīgo, vērtībās balstītu piemēru, skolēni var izvēlēties par labu iesaistīties un veicināt "Lielās Pārmaiņas". Soli pa soli, te vienu dienu, te divas, viņi var iemācīties veidot kopienas uz Zemes un tās robežās, kas vairāk rūpējas, vairāk mierpilnas, vairāk cieņpilnas, vairāk taisnīgas, vairāk radošas, vairāk vērtībās balstītas... un vairāk ilgtspējīgas.

Paaudze, ko šobrīd skolojam, eventuāli tiks izaicināta kļūt par humānāku caur šādām krīzēm. Viņiem ir jābūt sagatavotiem tādiem darbiem, kādi šodien vēl neeksistē. Viņiem ir jābūt nodrošinātiem ar tādām prasmēm, kas šodien vēl netiek mācītas – tādām - kā spējai saprast sarežģītas sistēmas, redzēt situāciju no vairākiem skatu punktiem, risināt konfliktus bez vardarbības, un saprātīgi, ar prieku attiekties pret dabisko pasauli.

Daži vērtībās balstīti mācīšanās mērķi ir:

- Katrā skolēnā audzināt pašapziņu un, koncentrējoties uz prasmēm visas dzīves garumā, virzīt uz sevis ilgtspējību un izturību.
- Katram skolēnam dot laiku apdomāt un dzirdēt sevi, un reflektēt uz to, kas viņu dzīvē ir vissvarīgākais.
- Izmantot šīs lieliskās sevis izpratnes zināšanas, lai paskatītos un uzdotu jautājumus par savu dzīvi tagad un nākotnē, kā arī par apkārtējiem. Redzēt, kā viņu jaunās, izprastās vērtības iekļaujas viņu ikdienas dzīvēs.
- Ļaut skolēniem savstarpēji sadarboties, noteikt savu vērtību prioritātes un atrast veidus kā tās pārvērst rīcībā, kas dod iespēju šīs vērtības piedzīvot.
- Dot skolēniem tādu iekšēju spēku un pārliecību, kas viņiem liek sajūst, ka viņi var turpināt attīstīt šīs prasmes un bagātināt savu nākotni.

Starp visām citām, šīs vērtības iekļauj pašāvēību, līdzjūtību, radošumu, dzīves spēku un rūpes, un cieņu pret dzīves kopienai. Skolām, kas saredz vērtībās balstītas mācīšanas nopietnību, jāspēj redzēt tālāk par pašu izglītības programmu.

Vērtības un indikatori izglītībā

Šobrīd izglītība jau ir stingri vērtībās orientēta. Daudzām skolām un universitātēm, un lielai daļai sabiedriskās organizācijas, kas piedāvā izglītības pakalpojumus, jau ir formāls Misijas Paziņojums, kurā nepārprotami ir izklāstītas specifiskās vērtības, kuras viņi grib virzīt un realizēt dzīvē. Vairākiem ticībā balstītiem izglītības institūtiem arī ir ļoti skaidri nedefinētas vērtības, lai gan viņi iespējams to ir izpauduši atšķirīgā veidā – visticamāk saistīti ar Svētiem Rakstiem. Ja jūsu skolai jau ir stingrs vērtībās balstīts fokuss, varbūt jūs gribat izmantot indikatorus, kas palīdz salīdzināt skolas noteiktās vērtības ar skolas personāla vērtībām un skolēnu vērtībām, lai redzētu cik daudz tās pārklājas. Indikatori var palīdzēt arī tev novērtēt apjomu, kādā tavas skolas vērtības ir realizējušās rīcībā.

Skolās ar laicīgo izglītības sistēmu nekad iepriekš nav nekas mācīts par vērtībām. Tas nenozīmē, ka šeit nav bijušas vērtības, bet gan drīzāk, ka tās nebija apzinātas, līdz ar to nav bijušas redzamas. Indikatori var palīdzēt padarīt šīs vērtības redzamas, un šajā procesā palīdzēt izkristalizēt savu vīziju, misiju, mērķus un prioritātes. Ja jūsu skolā vēl nav skaidri saprotams vērtību fokuss, varbūt jūs variet uzsākt diskusijas vai pat formālu meistarklasi kopā ar citiem skolotājiem ar mērķi nonākt pie consensus par skolas vērtībām, pirms uzsākat darbu ar indikatoriem.

Kā alternatīve var būt, ka jūs sākat ar indikatoriem un ļaujat "vērtību ziņojumam" parādīties dabiski, kā procesa rezultātam.

Šajā tēmā ir trīs komponentes:

- 1) Vērtībās balstītu prasmju indikatori, kas var palīdzēt skolotāju kolektīvam, un protams, visai skolas kopienai, lai katrs vēl labāk saprastu savas vērtības.
- 2) Skolas izglītojošās vides indikatori, un veidi kā sekmēt vērtībās balstītu mācīšanos,
- 3) Grupu darbi, kas var palīdzēt izgaismot vērtības un veicināt atspoguļot skolas mācību vidi.

Ja skolai tas liekas interesanti, katra komponente var tikt lietota atsevišķi. Dažādās kombinācijās ir iespējams sistemātiski novērtēt mācību vidi. Jūs varat piemērot procesu savām vajadzībām, bet pamatdarbības plūsmu, ko iesakām ir:

- Atlasiet un piemērojiet savai skolai visbūtiskākos indikātorus.
- Nolemjiet kā tie tiks mērīti;
- Iepilnāojiet un īstenojiet pirmās aktivitātes un mērījumus;
- Sasaistiet indikātorus ar vērtībām;
- Izkrīstalizējiet rezultātus.

2a Aktivitāte „Nākotne uz kuru gājām“

Skolēni pārdomā un vārdos izsaka savas cerības par nākotni. Visi viedokļi tiek izkārototi aplī ar piebildi „jā, „un“.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Gaidu kompetences; Stratēģiskās kompetences; Sadarbības kompetences; Sevis izpratnes kompetences.
 Mācību programma	Valodas; Psiholoģija; Ētika; Vēsture; Sociālās zinības/ tiesības.
 Padomi un rekomendācijas	Šī aktivitāte var tikt darīta gan organizācijas līmenī (piem. cerības, kas saistītas ar skolas nākotni/ grupu, projektu un tml.) vai plašākas sabiedrības līmenī, vai abos veidos. Katram skolēnam tiek lūgts uz klausīt cita skolēna viedokli pirms viņš nolasa savu teikumu. Būtība ir - atbalstīt vienu otru un uzzināt atšķirīgas cerību iespējas. Pārliecinieties, ka tiek ievērots noteikums- pieņemt katra ieguldījumu, pat tad, ja tam nepiekrīt. Ja viņi nepiekrīt kādai iepriekš izteiktai cerībai, lūdziet apdomāt, varbūt viņi var pievienot citu elementu, lai šo stāstu padarītu vairāk pieņemamu. to them.
 Nepieciešamie materiāli	Papīrs un rakstāmlietas.

INSTRUKCIJA: Sakārtojiet telpu tā, lai visi var apsēsties lielā aplī. Izvēlieties vienu cilvēku, kas uz lielas papīra lapas pieraksta visas izteiktās cerības, un otru cilvēku, kas pieraksta katru cerību uz atsevišķām papīra lapām.

Mēs visi domājam par savām cerībām uz nākotni. Kāds sāk, sakot: “Nākotnē es ceru ieraudzīt...” un pievieno savu uzrakstīto cerību teikuma turpinājumam. Katrai personai pienāk kārta pateikt “jā”, lai apstiprinātu iepriekšējās personas pateikto teikumu, un tad “un” pirms pievieno savu cerību. Apejiet grupas apli divas reizes.

Šī aktivitāte palīdzēs domāt par nākotni, kādu katrs vēlamies, un ietērt vārdos savu vīziju, lai pavēstītu to citiem. Dodot piekrišanu iepriekš izteiktai cerībai, mēs radam vietu savai cerībai, lai tā arī tiktu pieņemta. Ja tas šķiet lietderīgi nākošām diskusijām, tad jūs varat sagrupēt cerības vienkāršās kategorijās.

Jautājumi:

- *Kas notika?*
- *Kur jūs strādājāt kopā?*
- *Kādas prasmes jūs izmantojāt šīs aktivitātes laikā pats?*
- *Kādas prasmes jūs izmantojāt šīs aktivitātes laikā kopā ar citiem?*
- *Vai tās ir reālas cerības?*

2b Aktivitāte „Prasmju un vērtību indikātori”

Skolēni novērtē savas skolas vai klases vidi, apspriežot dažādas prasmes un vērtības, uzskaitot tās tabulā.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Sistēmiskās domāšanas kompetences; Normatīvās kompetences; Kritiskās domāšanas kompetences; Integrētās problēmu risināšanas kompetences.
 Mācību programma	Valodas; Literatūra; Psiholoģija; Ētika; Vēsture; Sociālās zinības / tiesības.
 Padomi un rekomendācijas	Pielikumā # 2 ir uzskaitīti daudz indikatori ar kuriem jūs varat strādāt jebkādā praktiskā veidā. Jums nepieciešams atlasīt noteiktu skaitu indikatoru, kuri ir visvairāk attiecināmi uz jūsu īpašo situāciju un jūsu izglītojošās aktivitātes saturu. Pēc tam, kad jūs būsiet izvēlējušies vispiemērotākos indikatoru, jūs varat tos adaptēt, lai tie saskan ar jūsu specifisko kontekstu un izvēlēties, kura novērtēšanas metode darbojas vislabāk.
 Nepieciešamie materiāli	Indikātoru sarakst (Pielikums 1, 2, 3)

INSTRUKCIJA: Sagatavojiet indikātoru sarakstu kopijas katram dalībniekam, un vienu liela izmēra sarakstu.

Šī aktivitāte var tikt izpildīta dažādos veidos:

1) Individuāli

Indikātoru saraksts (skat. Pielikumu # 1) tiek piedāvāts, kā kādiem cilvēkiem svarīgas idejas. Lūdziet katram izlasīt un padomāt par to, kā viņi jūtās iepazīstoties ar indikātoriem, un atzīmēt piecus svarīgākos ar ✓ un piecus mazāk svarīgos ar X. Šeit nav pareizo vai nepareizo atbilžu.

2) Kolektīvi

Mēs visi sanākam kopā ap galdu uz kura ir novietots liela izmēra indikātoru saraksts (Pielikums # 2). Mēs noliekam žetonu uz vienu, mūsaprāt, vissvarīgāko indikātoru (vienu žetonu par vienu indikātoru). Mēs kopīgi diskutējam un kolektīvi nolemjam par pieciem vissvarīgākiem indikātoriem. Mēs varam pārvietot žetonus, ja mēs mainām savas domas un varam pievienot jaunu indikātoru, pierakstot tos tukšās vietās.

3) Grupējoties

Sagrieziet indikātorus (liela fonta versija pielikumā #3) atsevišķās papīra strēmelēs un sagrupējiet tās. Tas ļaus sajūst pašu indikātoru jēgu tā vietā, ja uzlūkotu indikātoru kā parastu teikumu sarakstu. Mēs varam izveidot savus noteikumus, par to kā tos sagrupēt un, vai nu ievietot kādā vienā vai visos mūsu vērtībās orientētos indikātoros ("nākotnes cerības") arī no iepriekšējām aktivitātēm.

Jautājumi:

- Kuras bija tavas vissvarīgākās vērtības?
- Vai tās mainījās? Kāpēc?
- Kā tas bija - strādāt kopā ar citiem?
- Vai uzdevuma pildīšanas laikā tu izmantoji kādas savas prasmes?
- Vai tu zināji, ka tev jau ir tik daudz prasmju?
- Kā tas lika tev justies?
- Kāda veida situācijās tu vēl vari praktizēt šīs prasmes?

2c Aktivitāte „Telpiskais izkārtojums”

Skolēni nosaka prioritātes un novērtē prasmes un vērtības, kas viņiem jau piemīt vai kuras viņi gribētu attīstīt, lai spētu paveikt pārmaiņas.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Sistēmiskās domāšanas kompetences; Normatīvās kompetences.
 Mācību programma	Psiholoģija; Ētika; Vēsture; Sociālās zinības / tiesības.
 Padomi un rekomendācijas	Lūdziet skolēnus doties uz to telpas daļu, kuru viņš patiešām sajūt kā savu un ignorēt to, kur nostājušies citi. Viņi var arī palikt starp novilkām robežām, ja tā vēlās.

Nepieciešamie materiāli

Sagatavoti papīra gabali ar uzrakstiem "Nemaz", "Mazliet", "Atbilstoši", "Labi", "Lieliski".

Indikātoru saraksts (Pielikums # 1);

Papīrs un rakstāmpiederumi.

INSTRUKCIJA: Šajā aktivitātē ir divi posmi: prioritāšu noteikšana un mērīšana.

1) Prioritāšu noteikšana

Mēs izvēlamies mūsu 3 svarīgākos indikātorus. (tie var būt no aktivitātes "Nākotne, kādu gribam), un/vai izdrukāti indikātori no Pielikuma # 1. Katru izvēlēto indikātoru uzraksti uz papīra.

2) Mērīšana

Klases beigās pie sienas ir pielīmētas 3 papīra lapas, uz kurām ir uzrakstīti vissvarīgākie indikātori. Skolēni sāk kustību no pretējās sienas, atzīmējot punktu "Nemaz" un kustās uz to punktu, kur viņi jūt, ka atbilst viņu skolai. Atkārtojiet šo kustību katram indikātoram.

Pēc acumēra nomēriet klases vai halles viduslīnijas punktu un novietojat atzīmi "Atbilstoši", tad attiecīgi izvietojiet atzīmes "Mazliet" un "Labi" uz abām pusēm no viduslīnijas vienādā attālumā, un vēl tālāk no viduslīnijas novietojiet atzīmes "Nemaz" un "Lieliski" (skatiet telpas plānojumu zemāk).

Klases vai halles plāns aktivitātei "Telpiskais izkārtojums".

Pie telpas aizmugurējās sienas pielīmejjiet atzīmi "**Nemaz**" Skolēni sāk šeit. Ja viņi jūt, ka indikātors nemaz nav realizējies dzīvē, tad viņi paliek mierīgi un nekustās no vietas.

Šajā vietā telpā uz grīdas tiek pielīmēta atzīme "**Mazliet**"

Skolēni pārvietojās uz šo punktu, ja viņi sajūt, ka šis indikātors tikko sācis ieviesties skolā.

Šajā vietā telpā uz grīdas tiek pielīmēta atzīme "**Atbilstoši**"

Skolēni pavirzās uz šo atzīmi, ja sajūt, ka šis indikātors atbilstoši tiek skolā realizēts.

Šajā vietā telpā uz grīdas tiek pielīmēta atzīme "**Labi**"

Skolēni pavirzās uz šo atzīmi, ja sajūt, ka šis indikātors skolā realizējas jūtami labi.

Šajā vietā telpā uz grīdas tiek pielīmēta atzīme "**Lieliski**".

Skolēni pavirzās uz šo atzīmi, ja jūt, ka šis indikātors skolā realizējas tik labi, cik vien iespējams .

Jautājumi:

- *Kas šeit notika??*
- *Kā jūs izvēlējāties trīs vissvarīgākos indikātorus?*
- *Vai tu biji spējīgs domāt arī par sevi?*
- *Cik lielā mērā tu slēpi savu reālo pārlicību, kad ieraudzīji, kur citi ir izvēlējušies nostāties?*
- *Ko tas tev pavēstīja?*

Tēma 3: IERADUMI

Ik katra atbildība ir nākošām paaudzēm nodot labāku sabiedrību un labāku planētu. Šodienas ir, pāgātnē cilvēku izdarīto izvēļu, sekas. Tāpat, nākotne tiks uztverta kā šodienas cilvēku atbildības lauks.

Miers un labklājība ir atkarīga no cilvēkiem visapkārt, kā viņi spēj iegūt jaunas zināšanas un prasmes, kas palīdz viņiem mainīt savus patēriņa ieradumus un kļūt radošākiem, līdzjūtīgākiem un aktīvākiem pilsoņiem. Ilgtspējīga dzīvesveida izglītība iesaista pārdomās par cilvēku vajadzībām un izmaina viņu ikdienas dzīvi.

Šo ir ļoti svarīgi saprast, cik ļoti, šķietami mazsvarīga izvēle šodien, spēj ietekmēt lielas izmaiņas rīt. Šāds atklājums varētu palīdzēt audzēkņiem ieraudzīt kā viņi var, darbojoties šodien, formēt nākotni, bez milzīgas piepūles, veltot tikai dažas minūtes šodienas izvēlēs. Ļoti bieži tās ietekmē mūsu ieradumi.

Ieradumu analizēšana var palīdzēt gan skolēniem, gan skolotājiem, atspoguļot noteiktus ilgtspējības aspektus. Skolotāji var iedrošināt skolēnus pārdomāt savus ieradumus, kas attiecās uz resursu izmantošanu un tādejādi ietekmē mūsu nākotni. Tas var palīdzēt audzēkņiem:

- analizēt un kristiski izvērtēt nākotnes izredzes;
- sapņot, atklāt viņu vīziju;
- izpētīt pieejamos resursus, lai būvētu nākotni alternatīvā redzējumā;
- plānot nepieciešamās aktivitātes, lai veiktu pārmaiņas;
- novērtēt uzvedības ietekmi uz pārmaiņām.

Ieradumu varētu skaidrot kā rīcības modeli, kas neprasa lielu iedziļināšanos jautājumā. Kāds vienkārši tā darīja. Lai gan viena, ieraduma vadīta uzvedība, pirmajā mirklī varētu nelikties tik nozīmīga, tomēr ilgtermiņā rezultāts var neticami mainīties.

Stāsts par ieradumu:

Divi draugi, Tomass un Saimons, abi 15 gadus veci, katru vakaru pirms gulēt iešanas darīja atšķirīgas lietas.

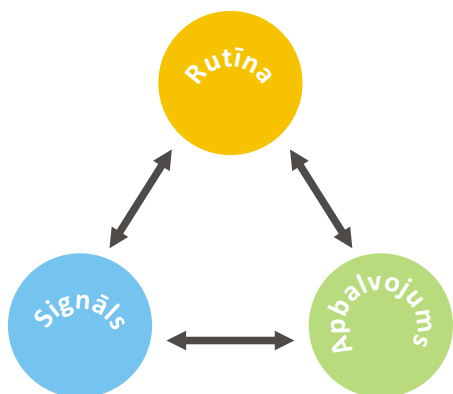
*Tomass izlasīja grāmatā 50 lapaspuses, Saimons noskatījās 1 TV seriāla epizodi.
Kas notiks pēc viena mācību gada (272 dienas)?*

Tomass būs izlasījis 40 grāmatas un Saimons būs noskatījis vairākus TV seriālus.

Atsaucoties uz Ivana Pavlova klasisko nosacījuma refleksu teoriju, ieradumus var izskaidrot ar 3 soļiem: signāls, rutīna, apbalvojums.

Attēls: Ieradumu cilpa

Signāls – izsauksme, kas pamudina mūs uz darbību rutīnu.

Rutīna – pats ieradums, labs vai slikts.

Apbalvojums – ieraduma atgiezeniskā saite.

Ieraduma maiņa ir atkarīga no mūsu motivācijas. Ja cilvēks ir motivēts, tad ieradumu cilpa var tikt pārrauta, mainot ierasto darbību rutīnu vai pārstājot vispār to darīt. Mūsu smadzenes nespēj izšķirt labo no sliktā ieraduma, tās vienmēr darbojas vienādi abos gadījumos. Ja tu vēlies pārtraukt kaut ko darīt, tad tev jāzina: sākumā smadzenes pastāvīgi atkārtos šo cilpu, bet pēc kāda laika tā sāks palikt vājāka un vājāka, līdz izzudīs pavisam. Bet ieradumi nekad neizzūd pavisam, tie tikai “iemies”, un gaida uz signāliem un atalgojumiem. Lai pārtrauktu sliktu ieradumu vai uzsāktu jaunu, ir ļoti labi, ja ir ļoti spēcīgs atalgojums.

„Dzīve ir ieradums. Vai drīzāk dzīve ir pardumu virkne.” Samuels Becketts

3a Aktivitāte „Satikšanās viducī”

Skolēni pārdomā savus ieradumus un to ietekmi uz ikdienas dzīvi. Viņi apspriež alternatīvus uzvedības veidus un nosaka iespējamās izmaiņas, kas varētu vest uz daudz atbildīgāku dzīvesveidu.

<p> Ilgspējīgas attīstības prasmes</p>	<p>Sistēmiskas domāšanas kompetences; Normatīvās kompetences; Sadarbības kompetences; Kritiskās domāšanas kompetences; Integrētās problēmu risināšanas kompetences.</p>
<p> Mācību programma</p>	<p>Ģeogrāfija; Literatūra; Vēsture.</p>
<p> Padomi un rekomendācijas</p>	<p>Lietderīgi būtu, ja jūs spētu skolēnus ievirzīt tādā domāšanas gultnē, kas liktu viņiem apdomāt savus ieradumus. Dalībnieki veido paši savu izpratni par ieradumiem un to ietekmi uz viņu dzīvi.</p>
<p> Nepieciešamie materiāli</p>	<p>Fotogrāfijas: katra grupa var saņemt vienu un to pašu attēlu vai atšķirīgus attēlus no Pielikuma 9 (attēli # 7,8,9,10); Darba lapu ar sadalījumiem (Pielikums 4); Papīru un rakstāmlietas.</p>

INSTRUKCIJA: Klasi iekārtojiet grupu darbam. Katrai grupai nododiet attēlus (#7,8,9,10). Lai uzsāktu darbu, katrai grupai jābūt attēlam, rakstāmpiederumam un darba lapai (Pielikums 4).

Grupu darba etapi:

- 1) Katrs grupas biedrs nosaka, kuru no četriem nodalījumiem uz darba lapas aizpildīs viņš ar savām idejām. Darba lapas vidus paliek pagaidām neskarts.
- 2) Katrs grupas biedrs apskata attēlu un ieklausās skolotāja dotā informācijā par doto tēmu un atspoguļo savas idejas par redzēto attēlā.
- 3) Katrs grupas biedrs pieraksta savā darba lapas sadaļā savas idejas un domas, kas radušās gan attēla, gan pašas tēmas izpētes laikā.
- 4) Turpinājumā, grupu biedri pēc kārtas dalās un izskaidro savas idejas pārējiem grupas biedriem. Uzsāk diskusiju.
- 5) Tad grupa vienojās izvēlēties čeras idejas par ko viņi ir diskutējuši un ieraksta tās darba lapas viducī.

Kad grupu darbs ir pabeigts, tad lūdziet katrai grupai iepazīstināt ar savām idejām pārējās grupas.

Attēls #7 Avots: Leonid Smulskiy

Attēls #8 Avots: Leonid Smulskiy

Attēls #9 Avots: Leonid Smulskiy

Attēls #10 Avots: Leonid Smulskiy

Jautājumi:

- *Ko jūs iemācījāties par šo tēmu?*
- *Vai bija kaut kas, kas jūs pārsteidza?*
- *Kā atšķirīgās grupu atbildes varējāt salīdzināt?*
- *Vai ir kaut kas, ko jūs gribētu uzzināt vairāk par šo tēmu?*
- *Kādas personīgās dzīvesstila pārmaiņas jūs varētu apspriest, kas attiecas uz šo tēmu?*

3b Aktivitāte „Laiks un tehnoloģijas“

Skolēnie(take off) tiek iesaistīti īsā eksperimentā, kas atklās katra subjektīvo laika uztveri. Skolēni noteiks atšķirīgās laika izjūtas atslēgas aspektus un apspriedīs tehnoloģiju ietekmi uz laiku.

**Ilgspējīgas
attīstības prasmes**

Sistēmiskās domāšanas kompetences;
Gaidu kompetences;
Kritiskās domāšanas kompetences;
Sevis izpratnes kompetences.

Mācību programma

Mākslas;
Matemātika;
Psiholoģija;
Filozofija.

**Padomi un
rekomendācijas**

Lietderīgi, lai uzsāktu diskusiju par atkarību no tehnikas, tehnoloģijām un noteikumu maiņu klasē.

**Nepieciešamie
materiāli**

Līmlapiņas;
Papīrs un rakstāmpiederumi vai dators:
· Raksts, ko lasīt;
· Dziesmas ieraksts;
· video, DVD vai datora klips.

INSTRUKCIJA: Izstāstiet skolēniem, ka viņi tiks iesaistīti eksperimentā un lūdziet sagatavot papīru un rakstāmo. Skolotājs vienu pēc otra nolasa tekstu, atskaņo dziesmu un parāda video klipu. Katram šim fragmentam jābūt tieši 2 minūtes garam.

Lūdziet katram pierakstīt cik garš, pēc viņu domām, bija katra darba atskaņošanas laiks un pierakstīt tos no īsākā uz garāko, un tad pierakstīt šos rezultātus uz tāfeles, lai redz visa klase. Tad izstāstiet klasei cik garš bija katrs atskaņotais darbs.

Materiāls skolotājam (2 min. teksts):

Dens Mindao "Ikdienas dao"
"Samazināt un Papildināt"

"Iesācēji pavāri bieži vien saliek daudz garšvielu ēdienā. Pavāram ir jābūt īstam meistaram, lai pagatavotu ēdienu no pāris komponentiem un ļautu ēdienu garšām pašām izpaustie.

Iesācēji floristi bieži saliek kopā daudz ziedu negaumīgās buķetēs. Floristam ir jābūt īstam meistaram, lai radītu noskaņu telpā ar vienu pašu ziedu.

Iesācēji bokseri raida veselu sitienu zalvi, no kuriem trāpa retais. Bokserim ir jābūt īstam meistaram, lai izvairītos un tad nokautētu pretinieku ar pāris sitieniem.

Iesācēji dzejnieki bieži sacer garas poēmas ar dramatiskām alūzijām un meteforām. Dzejniekam jābūt īstam meistaram, lai savijotu visu pasauli ar pāris rindām

Iesācēji mūziķi bieži izvēlas žilbinošas kadences un krāšņas orķestrācijas. Mūziķim jābūt īstam meistaram, lai izteiktu visu vienkāršā melodijā.

Iesācēji arhitekti bieži izmanto pārāk daudz ornamentu. Arhitektam jābūt īstam meistaram, lai demonstrētu tikai pareizās proporcijas un materiālus.

Dao sekotāji ir apdomīgi savā rīcībā. Viņi tiecās pēc kvalitātes. Viņi zina, ka nepieciešams tikai pareizā secībā veiktas pareizās darbības pareizā brīdī. Lai to iemācītos, paies laiks. Bet nav nekā labāka, kā vērot meistarū, kurš reducējis savu prasmi līdz smalkākai kvintesencei.

Cilvēki nekad nepagurst itin visu uzlabot. Viena manta jau ir laba, bet divas- vēl labākas. Nedaudz spožuma jau ir labi, bet apzeltīšana būs vēl labāka. Kad reiz cilvēki iemācīsies neiejaukties?

Ja dzīvei ļauj ritēt tās dabiskajā gultnē, viss notiek pareizi. Cilvēki tikai pasliktina situāciju ar savu iejaukšanos. Kad viņi jūtas labi, viņi grib justies vēl labāk. Kad viņi ir bagāti, viņi grib būt vēl bagātāki. Kad viņi ātri skrien, viņi grib skriet vēl ātrāk. Tikai reti kuram pietiek gudrības saprast- ir labi tā, kā tu jūties konkrētā brīdī. Tikai retais kurš ir tik saprātīgs, ka jūtas apmierināts ar savu pašreizējo labklājības līmeni. "

2 min video:

<https://www.youtube.com/watch?v=auSo1MyWf8g&feature=youtu.be>

2 min audio:

<https://www.youtube.com/watch?v=i7-4WTzV-U4>

Jautājumi:

- Kas ietekmē mūsu laika izjūtu?
- Vai tu varētu pārtraukt lietot uz vienu dienu/ nedēļu mobilo telefonu/ datoru/TV?
- Vai ir kaut kas, ko tu gribētu mainīt savā tehnoloģiju lietojumā?
- Kādas ir iespējamās priekšrocības un kādi ir trūkumi, lai to darītu?

3C Aktivitāte „Bilžu laika josla”

Skolēni izpēta ieteikto iekārtu (mobilie telefoni, datori, TV) attīstību un novērtē to efektu uz patērēšanas modeļiem.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Gaidu kompetences; Sevis izpētes kompetences; Integrētās problēmu risināšanas kompetences.
 Mācību programma	Matemātika; Psiholoģija; Mākslas; Vēsture.
 Padomi un rekomendācijas	Aktivitāte var tikt izmantota, lai iepazīstinātu klasi ar dažādu tehniku vēsturi.
 Nepieciešamie materiāli	Dažādas ierīces, kas ir lietotas ikdienas dzīvē – mobilie telefoni, televizors, dators, radio un tamlīdzīgi. Papīrs un rakstāmpiedrums.

II INSTRUKCIJA: Šī aktivitāte ir piemērota kā projektu darbs/ pētījums. Tā dalās 3 daļās.

1. Daļa

Skolotājs sadala audzēkņus 3 grupās. Katra grupa pievēršas vienai ikdienā lietotai teknikai/ iekārtai – mobilais telefons, televizors, dators, radio un uzdod sekojošus uzdevumus:

- Atrast 4-8 attēlus, no pagātnes līdz šodienai, lai izveidotu attēlu laika joslu;
- Atrast pieejamu statistiku kā tika pirktas/ lietotas šīs iekārtas jūsu mītnes zemē;
- Atrast pieejamu statistiku kā tika pirktas/ lietotas šīs iekārtas citās/ attīstītās valstīs.

2. Daļa

Katra grupa sagatavo un sniedz prezentāciju, kurā:

- Parādās dizaina atšķirības gadu laikā;
- Apspriesti materiāli un resursi, kas izmantoti iekārtu ražošanā;
- Novērtēta lietošanas ietekme uz: patēriņu, vidi, ērtībām, laika patēriņu.

3. Daļa

Pēc visām sniegtām prezentācijām skolotājs ierosina diskusiju par:

- Kā cilvēki pavadīja laiku pirms šīs iekārtas bija pieejamas/izgudrotas;
- Kā cilvēki izdzīvoja bez šīm lietām;
- Šo lietu likvidēšanas iespējas/izaicinājumi.

Jautājumi:

- *Vai ir kaut kas, ko jūs gribētu mainīt savos tehnoloģiju pirkumos/lietošanā?*
- *Kādi ir iespējamie ieguvumi un trūkumi, to darot?*

3d Aktivitāte „Izdari izvēli“

Skolēni izvēlās kādu iekārtu, un tādā veidā viņi varētu apspriest cik iespējams būtu no tās uz kādu laiku atteikties. Viņi novēro, kas notiek tālāk.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Kritiskās domāšanas kompetences; Sevis izpētes kompetences.
 Mācību programma	Literatūra; Vēsture.
 Padomi un rekomendācijas	Lietderīgi uzsākt diskusiju par atkarību no tehnikas, tehnoloģijas, kā arī par laika plānošanu.
 Nepieciešamie materiāli	—

INSTRUKCIJA: Aiciniet skolēnus paraudzīties cik grūti ir mainīt ieradumus. Tad piedāvājiet katram skolēnam noteikt vienu tehnikas precī, kuru viņi apsver kādu laiku nelietot. Viņiem vajadzētu to kaut kādā veidā apliecināt.

Audzēkņi ievieš izmaiņas uz noteiktu laiku, par kādu ir vienojušies (viena diena/ nedēļā). Pēc noteiktā perioda aiciniet skolēnus novērtēt šī izaicinājuma efektus.

Jautājumi:

- *Kā tu juties?*
- *Kādi efekti bija tavā darbā?*
- *Kādi efekti bija tavā brīvajā laikā?*
- *Kādi efekti bija tavā sociālajā dzīvē/ tīklā?*
- *Vai tu vēlies turpināt kādu no pārmaiņām? Kāpēc? Kāpēc nē?*

Tēma 4: FINANSES

Visā pasaulē, daudzās valstīs valdības ir atzinušas, ka cilvēkiem ir neatliekama nepieciešamība pēc finanšu izglītības, lai nodrošinātu pilsoņus ar finansiālu drošību dažādos vecumos. Īpaša uzmanība naudas pārvaldības prasmēm tika veltīta jauniem cilvēkiem, noskaidrojot, ka tieši viņiem trūkst naudas pārvaldīšanas prasmes, palielinoties bezdarbam un nekontrolētiem kredītiem un debetiem. Izglītotāju loma darbā ar jauniem cilvēkiem ir ārkārtīgi svarīga: viņiem ir jādiskutē par šiem jautājumiem ar audzēkņiem un jāvada viņi uz atbildīgiem, radošiem un ilgtspējīgiem risinājumiem un izvēlēm.

Finanšu lietas ir saistītas ar katra indivīda dzīvi un finanšu vadība ir ļoti svarīga dzīves prasme. Tehnoloģiju attīstība sabiedrībā pēdējās divās gadu dekādēs ir rezultējies ar eksponenciālu pieaugumu vispār un pat finanšu produktu un servisu pieejamība patērētājiem sagādā lielas grūtības pieņemt finansiāli saprātīgus lēmumus. Šodienas patērētājam jābūt spējīgam diferencēt starp plašo produktu un servisu klāstu un savām iespējām un mērķiem nepieciešamo, tādejādi veiksmīgi vadīt savas personīgās finanses. Finansiālās grūtības var būt galvenais trieciens indivīda un ģimenes labklājībai un esošai un nākotnes finanšu drošībai.

Daudzi produktu radītāji apsver arī bērnus un pusaudžus kā svarīgu patērētāju grupu. Daudziem produktiem un pakalpojumiem viņi bieži ir mārketinga mērķgrupa. Spenders (1998) pamatoja, ka ņemot vērā cik daudz naudas bērni šodien tērē paši, cik liela ir bērnu ietekme uz vecākiem, kas tērē viņu vajadzībām un cik daudz naudas viņi tērēs, kad būs pieauguši, bērni strauji kļūst par marketinga un reklāmistu mērķgrupu. Vēl nesēn, bērnu mērķgrupas mārketinga koncentrējās uz rotaļlietām un saldumiem. Tagad tas ietver apģērbu, apavus, virkni ātrās ēdināšanas produktus, sporta aprīkojumu, datoru produktus un tualetes piederumus, kā arī pieaugušo produktus tādus kā automašīnas un kredītkartes. Visas šīs reklāmas veicināšanas viegli rezultējās kā pārmērīgs patēriņš un pārmērīgi izdevumi, kas noved pie dažādām finansiāla rakstura problēmām, tādām kā jauniešu parādi, kas ir problēma viņu ģimenēm un sabiedrībai kopumā.

4a Aktivitāte „Ko mēs pērkam?“

Skolēni apspriež savas patērētāja izvēles un pārdomā veidus kā viņi tērē naudu.

**Ilgtspējīgas
attīstības prasmes**

Sistēmiskās domāšanas kompetences;
Gaidu kompetences;
Kritiskās domāšanas kompetences;
Sevis izpētes kompetences.

Mācību programma

Valodas;
Matemātika;
Literatūra;
Cilvēka apziņas pētījumi;
Sociālās zinības /tiesības.

**Padomi un
rekomendācijas**

Šo aktivitāti var izmantot, lai parādītu skolēniem cik svarīgi ir saprast kā mēs tērējam naudu.

Nepieciešamie materiāli

Attēli no Pielikuma 9, # 11-13.

Saldāki skūpsti

INSTRUKCIJA: Parādiet attēlu #11 un izklāstiet apakšā esošo informāciju. Tad lūdziet skolēniem noklausīties jautājumus.

Vai zobu birste ir kaut kāds priekšmets ar kuru tu tīri zobus? Atsaucoties uz reklāmām, "XX zobu birste" ir tas, kas tev nepieciešams, lai iegūtu "saldāku skūpstu" un pievilcīgāku smaidu

Jautājumi:

- *Vai attēlā #11 redzamā meitene iegūs vairāk draugus vai kļūs populārāka un veiksmīgāka, ja lietos šo specifisko "XX zobu birsti"?*
- *Kas pozitīvs ir šajā zobu birstes reklāmas tekstā?*
- *Kādi negatīvi aspekti šeit ir?*
- *Kas varētu būt interesanti uzzināt vairāk par šo vai tai līdzīgu reklāmu?*

Attēls #11 Avots: Colourbox.com

Esi moderns

INSTRUKCIJA: Parādiet attēlu #12 un izklāstiet apakšā esošo informāciju. Tad lūdziet skolēniem noklausīties jautājumus.

Anna ir kā traka uz iepirkšanos interneta veikalā, pērkot dārgas, modernas drēbes. Viņa gaida izpārdošanas un iztērē visu savu naudu, pērkot jaunus apģērbus. Viņas garderobē ir neskaitāmas drēbes, ko viņa jau sen vairs nevalkā, dažas, ko nekad vēl nav uzvilksusi un dažas šausmīgas, par kurām viņa nespēj noticēt, ka vispār tādas iegādājusies.

Jautājumi:

- *Kā dažādi cilvēki tiek galā ar atlaižu piedāvājumu un reālām vajadzībām?*
- *Cik daudz apģērbu gabalu tev ir? Cik daudz tev ir nepieciešams?*
- *Vai būtu vajadzīgi limiti/ noteikumi kā tērēt naudu?*
- *Kādus faktus tu zini par izpārdošanām? Ko tu gribētu zināt?*

Attēls #12 Avots: Lina Strauke

Pārliecināšana

INSTRUKCIJA: Pārbaudiet dažas pārliecināšanas tehnikas, uzaicinot skolēnus sadalīties pa pāriem. Viens skolēns sēž uz krēsla, bet otrs stāv kājās. Kājās stāvošam partnerim ir divas minūtes, lai pārliecinātu otru, izmantojot tikai verbālu saskarsmi, kāpēc viņai/ viņam būtu jāpieceļas kājās. Ja izdodas vai arī pagājušas 2 minūtes, skolēni mainās lomām. Šis uzdevums var paplašināt pārliecināšanas tehnikas diapazonu, izmantojot glaimošanu, kukuļošanu, viltu un verbālu apvainošanu; tas var rezultēties arī kā sākotnējo pozīciju nostiprināšana.

Attēlā #13 parādīts veids kā cilvēki pielieto pārliecināšanu, lai panāktu, ka citi dara to, ko viņi grib.

Jautājumi:

- *Vai pārliecināt citus ir viegli?*
- *Ko citas metodes spēj izdarīt, lai reklamētu mūs? Kāpēc?*

Attēls #13 Avots: Leonid Smulskiy

4b Aktivitāte „Šļakata: finanšu pratības spēle“

Skolēni spēlē kāršu spēli, lai labāk saprastu finanšu terminus.

**Ilgspējīgas
attīstības prasmes**

Stratēģiskās domāšanas kompetences;
Sadarbības kompetences;
Kritiskās domāšanas kompetences;
Integrētās problēmu risināšanas kompetences.

Mācību programma

Valodas;
Matemātika;
Literatūra.

**Padomi un
rekomendācijas**

Lietdedrīgi, lai iepazīstinātu ar finanšu pratības mācību vai mācību materiāla atkārtotošanas nolūkos.
Šīs tēmas ievadam jūs varat izmantot stāstu “STĀVOKLIS” (Pielikums 6) un NOTEIKUMI UZ KĀRTĪM UN DEFINĪCIJAS (Pielikums 7).

Nepieciešamie materiāli

Papīrs un rakstāmlietas;
Kārtis (Pielikums 5);
Pielikums 6 un Pielikums 7, lai pagarinātu spēli.

INSTRUKCIJA: Sajauciet kārtis un novietojiet vidū ar skatu pret galdu. (Pielikums5).

Nosakiet, kura komanda sāks minēt, pagriežot monētu vai izspēlējot “akmens, šķēres, papīritis”).

- Dalībnieks no Komandas A tiek nozīmēts par “Vadītāju”. Vadītājs paceļ kārti un apskata kāds termins uz tās minēts. Viņam vai viņai ir ierobežots laiks -45 sekundes, kuru laikā viņa vai viņas komanda tiek vadīta, lai uzminētu terminu. (Skatīt Stratēģijas tabulu zemāk kā to darīt ar idejām) Komanda B kontrolē laiku.
- Ja komanda A nosauc pareizo terminu pareizi laikā, tad tā saņem 3 punktus. Ja termins netiek atminēts laikā, tad šo iespēju gūst Komandai (take off) B. Ja Komanda B atbild pareizi, viņi saņem 3 punktus.
- Nākošā gājienā vadītājs tiek nozīmēts no Komandas B. Viņš vai viņa paceļ kārti un visa spēles gaita notiek kā iepriekš aprakstīts.
- Spēle turpinās līdz visas kārtis ir izmantotas vai kamēr spēlei atvēlētais laiks ir beidzies. Komanda ar visvairāk savāktiem punktiem ir uzvarējusi.

IESPĒJĀMĀS STRATĒGIJAS, LAI PALĪDZĒTU MINĒŠANĀ*

- Attēls pastāsta stāstu: Ar roku aizklāj terminu un parāda tikai attēlu.
- Verbāls raskurojums: Nedefinē terminu, nelietojot uzvedinošus vārdus. Drīkst izmantot pretējas nozīmes vārdus.
- 5 Jautājumi: Komandai kura min terminu ir atļauts uzdot 5 jautājumus par to, kas ir uz kārts. Atļauts atbildēt tikai ar JĀ vai NĒ.
- Pirms un Pēc: Izskaidro, kas noticis pirms un pēc tās situācijas, kas attēlota uz kārts.
- Zīmēšana: Uzzīmē bildi, kas attēlo termina nozīmi uz kārts.
- Modelēšana: Izmantojot modelējošo plastālinu attēlo uz kārts rakstītā termina nozīmi.
- Mēmais šovs: Ar kustībām rāda termina nozīmi.

Lai spēle būtu jautrāka, pretējā komanda var noteikt, kura strātēģija būs jāpielieto termina atminēšanā.

*Piezīme: Vadītājs var nenorādīt uz objektiem, kas atrodas telpā, kas varētu palīdzēt viņam vai viņai uzminēt terminu.

SPĒLES VARIANTI

Variants 1: Visas kārtis novietojiet ar zīmējumu uz augšu. Komandas A dalībnieks izvēlās 2 kārtis, lai parādītu dilemmu un pārējiem viņa komandas dalībniekiem ir 1 minūte, lai noteiktu un izskaidrotu dilemmu (piem. Spekulācija un Laime; Bezdarbnieks un Nauda). Komandai jāpasaka 4 apgalvojumi, kas ir saistīti ar dilemmu. Skolotājs/koordinātors izvērtē vai šie 4 apgalvojumi ir korekti. Komandai B tiek dota iespēja pievienot savu apgalvojumu, ja Komanda A nav varējusi piedāvāt 4 apgalvojumus. Komanda saņem atalgojuma punktu, atkarībā no korekti piedāvāto apgalvojumu skaita

Kārtis, kuras tikušas izmantotas, noliek malā un neliek atpakaļ uz galda. Spēle turpinās kamēr visas kārtis ir

Variants 2: Šis ir tieši tāds pats kā Variants 1, tikai kārtis uz galda tiek novietotas ar attēlu uz leju. Tas spēlei piešķir lielāku izaicinājumu- noteikt un izskaidrot iespējamo dilemmu starp divām paceltām kārtīm, kā arī piedāvāt 4 korektus apgalvojumus.

Variants 3: Novietojiet visas kārtis ar attēliem uz augšu. Dalībnieks no Komandas A izvēlās 3 kārtis, lai parādītu dilemmu un risinājumu, un pārējiem viņa vai viņas komandas dalībniekiem ir 2 minūtes, lai noteiktu un izskaidrotu dilemmu un saistīto risinājumu (piem. Spekulācija un Laime un Izvēle; Bezdarbnieks un Nauda un Ietaupījums). Komandai jāpasaka 4 apgalvojumi, kas ir saistīti ar dilemmu un 2 apgalvojumi, kas ir saistīti ar atrisinājumu. Skolotājs/koordinators izvērtē šos 6 apgalvojumu vai tie ir korekti. Komandai B tiek dota iespēja pievienot savu apgalvojumu, ja Komanda A nevar piedāvāt nepieciešamo apgalvojumu skaitu. Komanda saņem atlīdzības punktus saskaņā ar korekti nosauktiem apgalvojumiem.

Kārtis, kas tikušas izmantotas, spēlē atpakaļ neatgriežas, bet tiek noliktas malā. Spēle beidzas, kad kāda komanda ieguvusi iepriekš norunātu punktu skaitu (piem. 30 punktus) vai ja ir beidzies spēlei atvēlētais laiks. Šajā gadījumā uzvarētājs ir ar lielāko punktu skaitu.

Cēloņi un ieguvumi: novietojiet visas kārtis ar attēlu uz augšu. Sadaliet klasi 3 komandās. Iedodiet 2 atšķirīgām komandām lomas (Strādājošs jauniešs pret Bezdarbnieku jauniešs) šīs divas komandas izmanto pēc iespējas vairāk kārtis, lai parādītu cēloņus un ieguvumus šai lomai. Tas jāpaveic 3 minūšu laikā. Kad 3 minūtes iztecējušas, tad trešā komanda darbojas kā tiesneši. Uzvarētāja komanda ir tā, kaurai ir vairāk kārtis un kura vislabāk izskaidroja cēloņus un ieguvumus savai lomai.

Pastāsti man stāstu: sadaliet grupu komandās un iedodiet katrai komandai kāršu komplektu. Komandai jāizmanto 5 kārtis, lai izveidotu stāstu, kas izskaidro finanšu situāciju, problēmu vai dilemmu. Komanda, kurai ir garākais (ar vairāk kārtīm), loģiskākais stāsts ir uzvarētāji. Izmantotās kārtis atliek malā un spēle turpinās.

Esi radošs! novietojiet visas kārtis ar attēlu uz leju. Nejaušā kārtībā izvelciet 7 kārtis un pielipiniet pie tāfeles. Sadaliet grupu komandās. Katrai komandai 2 minūšu laikā jāuzraksta 1 teikums, izmantojot pēc iespējas vairāk ar finansēm saistītus terminus. Komanda, kura ir uzrakstījusi visloģiskāko teikumu ar vairāk minētiem finanšu terminiem ir uzvarētāja. Izvilktās kārtis tiek liktas malā un spēle turpinās.

Jautājumi spēles pagarināšanai

Bāgātīgākai mācīšanās pieredzei, kāršu spēle var tikt paplašināta kā klases diskusija (varat lietot Pielikumu 6/ Stāsts "Stāvokļi". Skolotājs vai koordinators var mudināt audzēkņus atspoguļot viņu pareizajās darbībās, domāt kritiski, paust savu viedokli un/vai sniegt kreatīvas rekomendācijas vai uzlabojumus pārmaiņām. Turpinājumā ir jautājumu piemēri, kuri var tikt uzdoti, lai ģenerētu diskusiju par kādu no tēmām.

IZVĒLE :

*Kā tu izdari savu izvēli?
Kas/ kurš tevi ietekmē?*

IZGLĪTĪBA:

*Ko tu saproti ar terminu "izglītība"?
Vai izglītība notiek tikai skolā?
Kāds ir izglītības nolūks?
Vai izglītība var ietekmēt tavus dzīves standartus?
Kāpēc?*

PATĒRIŅŠ:

*Kam tu visvairāk tērē savu naudu?
Vai tu kādreiz esi domājis par to, kā tavi pirkumi
ietekmē citus? Kāpēc?*

IZDEVUMI:

*Uz ko ģimenes tērē naudu?
Kā izdevumi mainās dzīves ciklos?
Sniedz dažādus piemērus.*

DZĪVES STILS:

*Kas paceļ cilvēka dzīvesstilu?
Kas ietekmē tava dzīvesstila izvēles? Kāpēc?*

IENĀKUMI:

*Sniedz piemērus par ģimenes ienākumu avotiem.
Kā ienākumu avoti mainās dzīves ciklos?
Kādi ienākumu avoti ir kopienai?*

DARBS:

*Ko vārds "darbs" tev nozīmē?
Kāpēc cilvēki iet uz darbu?
Vai darbs vispār var būt neapmaksāts? Kāpēc?*

MAKSĀJUMU KARTES:

*Kādas maksājumu karte tu zini?
Kādi ir plusi un mīnusi dažādām maksājumu kartēm?*

5 Tēma 5: MEDIJPRATĪBA

Masu mediji šodien spēlē nozīmīgu lomu stereotipu un aizspriedumu iekalšanā sabiedrībā, ietekmējot uztveri un formējot cilvēku attieksmes un uzvedību. Sakaņā ar Mediju pratības ekspertu grupu, kuru izveidoja Eirpoas Komisija 2017 gadā, "Mēdijpratībai ir jumta izteiksme, kas ietver visas tehniskās, kognitīvās, sociālās, civilās un kreatīvās kapacitātes, kam pilsoņi var piekļūt, ir kritiska mediju izpratne un mijiedarbība. Tas attiecās uz visa veida medijiem, caur visa veida kanāliem (tradicionāliem, interenta, sociālo mediju) un uz visām vecuma grupām. Medijparatība nozīmē dažādas lietas, dažādāsm (take out) valstīm un ieinteresētajām pusēm. Tas ir arī dinamisks koncepts, kas attīstās vienlaicīgi kā tehnoloģijās tā sabiedrībā. Tomēr pamatprincips visās iespējamās definīcijās par mēdijpratību ir lietotāja kritiskās domāšanas attīstīšana." (Avots: (E02541), CNECT- DG Communications Networks, Content and Technology).

Šī koplekta daļa aicina jaunus cilvēkus attīstīt mēdijpratības prasmes, lai kļūtu labāki mēdiju ziņojumu interpretētāji. Piedaloties aktivitātēs, audzēkņi saasinās realitātes uztveri un veidu kā mēs redzam pasauli. Viņi iemācīsies par mēdiju ziņojumu konstruēšanu un dekonstruēšanu un īpaši attīstīs stāsta veidošanas prasmes.

Stāsti ir efektīvi izglītības instrumenti un tieši tāpēc šim projektam ir fokuss uz vienu no atslēgas jautājumu, kas ietekmē starpkultūru un starpnacionālu saistību: sociālās pārstāvniecības konstruēšanu – kā dažādas cilvēku grupas uztver un tiek uztverti. Jaunas mēdiju formas rada jaunus veidus kā ierakstīt, izpaust un patērēt stāstus un caur to labāk saprast ar ilgspejības attīstību saistītos jautājumus.

Šis sadaļas aktivitātes stimulēs attīstīt un adaptēt kritisko domāšanu un analītiskās kompetences, kad saskaramies ar dažādu valstu un dažādu kontinentu situāciju pārklājumu. Zemāk jūs atradīsiet stāsta veidošanas apļa struktūru. Tas var būt lietderīgi izanalizēt, ja jūs nolemsiet adaptēt šīs aktivitātes savām vajadzībām.

SOLIS 4

Cik labi stāsts atspoguļo attēlu?

Diskutē: fotogrāfijas nozīme, saistība ar ilgspējīgu dzīvesveidu;

Atspoguļo procesu kam izgāji cauri solī 1, 2, 3.

Novērtē ietekmi kādu šis process ir atstājis uz tevi. Vai tas ir mainījis tavu domāšanu kaut kāda veidā? Kā tu domā, vai tas ietekmēs tavu nākotnes uzvedību/ izvēli?

ATSPUGUĻO UN NOVĒRTĒ

DALIES AR STĀSTU

SOLIS 1

Nosaki, kas šajā attēlā ir svarīgs

Kurš uzņēma šo foto un kāpēc viņi to uzņēma tieši tādā veidā? Kas ir attēlots fotogrāfijā?

Kas ir parādīts fotogrāfijā? Kāda ir emocionālā sajūta fotogrāfijā? Kādu efektu tas rada uz tavu attieksmi pret priekšmetu?

Kur fotogrāfija ir uzņemta?

IZPĒTI ATTĒLU

RADI STĀSTU

SOLIS 3

Izmanto formālu vai neformālu veidu kā dalīties ar stāstu

Dalies šajā stāstā ar kādu personu.

Pastāsti stāstu kādai grupai klasē

Izdrukā stāstu kā rakstu avīzē vai biļetenā.

Ieraksti stāstu video vai audio formātā.

SOLIS 2

Izstāsti saturu kā stāstu

Radi stāstu, kas saistās ar atbildīgu un ilgspējīgu dzīvošanu, **izmantojot** informāciju no 1. Soļa

Strukturē stāstu t.i. stāstiem ir specifisks, skaidrs sākums (reiz senos laikos..) un nobeigums (...laimīgāk kā jebkad, vai nē!).

5a Aktivitāte „Kā stāsts ir tas? “

Katrs skolēns uzraksta fotogrāfijas aprakstu, saistītu ar atbildīga dzīvesveida pazīmēm, ko viņi saskata fotogrāfijā. Pēc aktivitātes visi klases biedri tiek aicināti atrast saderīgos stāstus ar fotogrāfijām.

Ilgspējīgas
attīstības prasmes

Sistēmiskās domāšanas kompetences;
Gaidu kompetences;
Kritiskās domāšanas kompetences;
Sevis izpratnes kompetences.

Mācību programma

Valodas;
Literatūra.

Padomi un
rekomendācijas

Skolēni var izmantot “Atbildīga un Ilgspējīga Dzīvesveida Uzvedinošās kārtis” (Responsible and Sustainable Living Cards). Šī aktivitāte ir izpildāma arī grupās pa diviem/ trim.

Nepieciešamie materiāli

Komplekts ar fotogrāfijām –Pietiek, ja katram skolēniem izsniedz vienu attēlu (Pielikums 9);
Papīrs un rakstāmpiederumi;
Līmlentas;
“Atbildīga un ilgtspējīga Dzīvesveida Uzvedinošās kārtis” (Responsible and Sustainable Living Prompt Cards) (Pielikums 8).

INSTRUKCIJA: Organizējiet šo aktivitāti divos posmos:

PIRMAIS posms:

- Parādiet skolēniem vienu fotogrāfiju un aiciniet viņus to aprakstīt saistībā ar tēmu atbildīgs un ilgtspējīgs dzīvesveids. Šis solis virzīs uz aktivitātēm nākošajā solī.
- Katram skolēnam izdaliel fotogrāfijas (ar skatu uz leju). Brīdiniet viņus, lai viņi to nerāda savam partnerim.
- Katram dalībniekam izdaliel papīru un rakstāmpiederumus. Aiciniet skolēnus piecās minūtēs uzrakstīt tik teikumus cik iespējams, aprakstot viņu fotogrāfijas “stāstu” saistībā ar tēmu atbildīgs un ilgtspējīgs dzīvesveids.
- Savāciet no skolēniem visas fotogrāfijas un aprasktus.

OTRAIS posms:

- Uz tāfeles pielīmējiet skolēnu fotogrāfijas. Sanummurējiet tās.
- Paskaidrojiet, ka katra skolēna apraksts tiks nolasīts nejaušā kārtībā. Kad apraksts tiek nolasīts, skolēniem ir jāuzmin, kuras fotogrāfijas apraksts tika lasīts un uz papīra jāpieraksta fotogrāfijas nummurs. Kad visi apraksti ir nolasīti un atrastas saderības ar fotogrāfijām, tad tiek salīdzināti rezultāti.
- Diskutējiet par fotogrāfijām, aprakstiem un pareizo atbilžu skaitu. Kura fotogrāfija visvairāk izaicināja, lai to aprakstītu un pēc tam, lai uzminētu?

Jautājumi:

- *Ko viņi iemācījās no šīs pieredzes?*
- *Vai šī aktivitāte paaugstināja atbildīga un ilgtspējīga dzīvesveida izpratni?*

5b

Aktivitāte „Kādas ikdienas lietas noslēpumaināais stāsts“

Grupās, skolēni savāc informāciju par dažādām ikdienas lietām. Tad viņi dalās ar atrasto informāciju par ilgtspējību un šo lietu izcelsmi.

Ilgtspējīgas attīstības prasmes

Sistēmiskās domāšanas kompetences;
Kritiskās domāšanas kompetences;
Integrētās problēmu risināšanas kompetences.

Mācību programma

Valodas;
Literatūra;
Ģeogrāfija.

Padomi un rekomendācijas

Jautājumi var tikt sadalīti/ uzrakstīti un sakāroti saskaņā ar skolēnu interesēm un spējām.

Priekšmeti/produkti var būt sarežģītāki un vairāk izaicināt vecākus un spējīgākus skolēnus, piem., tādi priekšmeti un produkti, kas veidoti no atšķirīgiem materiāliem (mobilie telefoni, tosteri, tējkannas utml.)

Nepieciešamie materiāli

Lietas (produkti), kas skolēniem parasti ir līdzi (piem. šokolāde, telefons, apavi);

Komplekts ar jautājumiem par katru priekšmetu.

Pildspalvas;

Pasaules karte vai globuss (ja iespējams).

IEVADS: Klase būtu jāiekārto grupu darbam ar interneta pieeju. Skolotājs savāc lietas/ produktus, sagatavo jautājumus un visus citus nepieciešamos materiālus, ko izdalīt grupām. Sadala skolēnus grupās pa četri vai pieci. Izdala katrai grupai lietu/ produktu un komplektu ar jautājumiem. Aicina skolēnus apsaktīt lietu/ produktu un atbildēt uz komplektā savāktiem jautājumiem. Skolēni var rīkot "prāta vētru" par iespējamām atbildēm, var meklēt tās internetā, un pieraksta tās uz darba lapas.

Tad skolēnus aicina izstādīt savas darba lapas un dalīties ar stāstiem, ko viņi sameklējuši par šīm lietām/ produktiem. Katra grupa atzīme uz kartes vai globusa savas lietas/produkta izcelsmes vietu.

Jautājumu banka

- o Kur šī lieta/ produkts ir ražots?
- o No kāda materiāli šī lieta/ produkts ir pagatavots?
- o Vai šīs lietas/ produkta ražošana piesārņo vidi?
- o Kāda ir lietu/ produktu ražošanā izmantoto materiālu izcelsme?
- o Vai materiāli ir apstrādāti jebkādā veidā? Kā?
- o Kā lietas/ produkti ir transportēti uz to patreizējo atrašanās vietu?
- o Vai šo lietu/ produktu iespējams lietot vairāk kā vienu reizi?
- o Kas notiek ar šo lietu/ produktu pēc tam, kad tā derīguma termiņš ir beidzies vai to vairs nevar lietot?
- o Vai to ir potenciāli iespējams vēlreiz lietot? Pārstrādāt? Dot citu nozīmi? Salabot? Pārveidot? Papildināt? Atdot kādam?
- o Vai šī lieta/produkts ir ikdienas lieta vai luksusa lieta?
- o Kas ir šīs lietas /produkta lietotājs?
- o Kad produkts ir izlietots vai tas ir riskants videi?
- o Vai tie cilvēki, kas ražo šo lietu/ produktu tiek aprūpēti godīgi?
- o Vai viņi ir pakļauti kādiem riska faktoriem?

Jautājumi:

- *Ko jūs esat apguvuši no šīs pieredzes?*
- *Vai šī aktivitāte paaugstināja izpratni par atbildīgu un ilgtspējīgu dzīvesveidu? Kā?*
- *Pēc pāris nedēļām aiciniet skolēnus diskutēt un atspoguļot:
Vai šī aktivitāte pamudināja viņus uz kaut kāda veida rīcību vai pārmaiņām? Ja jā, tad kādām?*

PASAULES KARTE

5c Aktivitāte „Jaunās ziņas pirmajā lapā“

Izmantojot izvēlētās fotogrāfijas skolēni raksta avīzei rakstu, veidojot tā, lai tas radītu lielāku izpratni par atbildīga un ilgtspējīga dzīvesveida aspektiem. Tad viņi izvēlās vislabāko stāstu laikraksta pirmajai lapai.

 Ilgtspējīgas attīstības prasmes	Normatīvās kompetences; Stratēģiskās kompetences; Sadarbības kompetences; Integrētās problēmu risināšanas kompetences.
 Mācību programma	Valodas; Literatūra.
 Padomi un rekomendācijas	Var tikt lietotas “Atbildīga un Ilgtspējīga Dzīvesveida Uzvedinošās kārtis” (Responsible and Sustainable Living Prompt Cards) (Pielikums 8).
 Nepieciešamie materiāli	Fotogrāfiju komplekts (Kā minimums viena fotogrāfija uz skolēnu); Papīrs un rakstāmpiederumi vai IT ierīces, kas nodrošina rakstīšanas iespējas – īsu stāstu vai rakstu avīzei; “Atbildīga un Ilgtspējīga Dzīvesveida Uzvedinošās kārtis” (Responsible and Sustainable Living Prompt Cards) (Pielikums 8).

IEVADS: Klase jāsakārto tā, lai varētu notikt grupu darbs. Izkārtojiet fotogrāfijas uz liela galda vai uz grīdas tā, lai skolēni var staigāt tām apkārt, pavērot un izvēlēties sev vispiemērotāko. Pastāstiet, ka klase ir aicināta kļūt par žurnālistiem, lai radītu speciālizlaiduma rakstu par atbildīgu un ilgtspējīgu dzīvesveidu.

Sadaliēt skolēnus grupās aptuveni pa četri un aiciniet katru grupas dalībnieku dalīties savā starpā ar izvēlētām fotogrāfijām un paskaidrot kāpēc tieši šo fotogrāfiju katrs ir izvēlējies savam avīzes rakstam/ stāstam. Paskaidrojiet skolēniem, ka, kā grupai viņiem tagad nepieciešams:

- Izvēlēties tikai vienu fotogrāfiju savai grupai;
- Uzrakstīt fotogrāfijas virsrakstu;
- Uzrakstīt īsu rakstu/ stāstu saistītu ar fotogrāfiju.

Īsais raksts/ stāsts var būt fakti vai izdomāts, taču tam ir jābūt saistītam ar atbildīga un ilgtspējīga dzīvesveida tēmu un jāveicina izpratne par kādiem šīs tēmas aspektiem. Raksts/ stāsts var būt piemēram: labu ziņu stāsts, pārmaiņu nepieciešamības izgaismošana, pievērsta uzmanība problēmai, vai ziņa par katastrofu.

Kad grupas ir uzrakstījušas savus rakstus/stāstus, aiciniet viņus tos savā starpā prezentēt. Kamēr skolēni klausās viens otra stāstā/rakstā, viņiem būtu jāapdomā, kurš raksts/stāsts varētu tikt izvirzīts kā laikraksta speciālizlaiduma pirmās lapas raksts. Kad visas grupas ir pabeigušas savas prezentācijas, klase var balsot, lai to izlemtu.

Aiciniet grupas pabeigt aktivitāti ar laikraksta (take off) samaketēšanu, kurā iekļauti visi raskti. Izveidojiet to par drukātu kopiju vai elektronisku avīzi.

Jautājumi:

- *Ko viņi iemācījās no šīs pieredzes?*
- *Vai šī aktivitāte paaugstināja izpratni par atbildīgu un ilgtspējīgu dzīvesveidu? Kā?*
- *Pēc pāris nedēļām aiciniet skolēnus diskutēt un atspoguļot:*
- *Vai šī aktivitāte pamudināja viņus uz kaut kāda veida rīcību vai pārmaiņām? Ja jā, tad kādām?*

5d Aktivitāte „Atslēgas vārdi“

Sekojiēt ieteiktiem atslēgas vārdiem. Skolēni spēlē „prāta vētru“ un izveido sarakstu ar filmām, kurās ir saistība ar atslēgas vārdiem. Viņi diskutē, kas varētu tikt iemācīts no filmas par ilgtspējīgu dzīvesveidu.

 Ilgspējīgas attīstības prasmes	Normatīvās kompetences; Sevis izpētes kompetences.
 Mācību programma	Valodas; Literatūra; Mākslas.
 Padomi un rekomendācijas	Šī aktivitāte var tikt izmantota saistībā ar citiem medijiem, piem., dziesmas, avīzes vai žurnāla raksts, grāmata, TV programma, YouTube klips. Šo aktivitāti var uzdot arī kā mājas darbu un skolēni pabeidz savu sarakstu, veicot meklējumus internetā.
 Nepieciešamie materiāli	Papīrs (A4) atslēgas vārdiem; Papīrs un rakstāmlietas.

IEVADS: Skolotājs raksta specifisku atslēgas vārdus uz A4 papīra. Katrs vārds tiek uzrakstīts pa visu lapu.

Piemēri atslēgas vārdiem: • **Daba** • **Piesārņojums** • **Nabadzība** • **Transports**
• **Noziedzība** • **Mediji** • **Patēriņš** • **Slimības**

Skolotājs sagriež katru A4 lapu ar atslēgas vārdiem, apmēram četros gabalos, lai izveidotu vienkāršu puzzle. Jebkurā gadījumā vajadzētu būt tā, lai katram skolēnam ir viens gabals.

Sagriezti puzzle gabaliņi tiek izdalīti nejaušā secībā. Skolēnus aicina veidot komandas, atrodot radniecīgo puzzle gabaliņu, lai izveidotos atslēgas vārds.

Katrai izveidotai grupai uzdevums rīkot "prāta vētru" un sarakstīt pēc iespējas vairāk filmu, kur parādās šis atslēgas vārds. Tāpat skolēni tiek aicināti sniegt nelielu aprakstu/skaidrojumu kā viņu atslēgas vārds saistās ar katru izvēlēto filmu.

- Vai tā ir filmas galvenā tēma?
- Vai tā ir filmas stāsta izcelšanās tēma?
- Kādi skatu punkti tiek risināti?
- Vai esošais skatījums uz tēmu atšķiras/ mainās no tā, kas parādīts filmā?
- Ko mēs varam mācīties no filmās risinātām tēmām par:
 - *Atbildīgs un ilgtspējīgs dzīvesveids?*
 - *Mediju loma atbildīga un ilgtspējīga dzīvesveida veicināšanā?*

Katra grupa tiek aicināta prezentēt savu darbu un idejas.

Piemērs atslēgas vārdam "MEDIJI"

Visi prezidenti ir vīrieši – reportieri kā izmeklētāji strādā pie Watergates skandāla; mediji spēlē pozitīvu lomu; **Slaucīt suni** – īsi pirms vēlēšanām, Holivudas producents pieliek visas pūles, lai safabricētu karu un zem šī aizsega noslēptu prezidenta seksa skandālu.; piemērs, cik vienkārši ir manipulēt ar sabiedrības viedokli.

Sociālie tīkli – mediji ir galvenā filmas tēma; stāsts, par to uz kādiem pamatiem šodien tiek veidoti veiksmīgi sociālie tīkli.

Sekss un lielpilsēta – sērijas un filma ir par sievieti publicisti, kas raksta rakstus "New York newspaper". Darbs avīzē izskatās ļoti viegls, bez īpaša stresa;

Labrīt, Vjetnama – stāsts par Amerikāņu radio DJ Vjetnamas karā; viņa radio šova saturu veido komēdija un ziņu apkopojums, ko pārbauda radio stacijas cenzori.

Jautājumi:

- *Ko tu iemācījies no šīs aktivitātes? Vai guvi pieredzi, kādu tu iepriekš nezināji?*
- *Ko tu gribētu vairāk uzzināt par šo tēmu?*
- *Vai bija kaut kas, kas tevi pārsteidza šīs aktivitātes laikā?*

Tabula: Mācību aktivitāšu pārskats un avoti.

Tēma	Aktivitāte	Avoti	Pedagoģiskās pieejas	Mācību metodes
Globālā pilsonība	1a) Sociālās pārmaiņas skolā	Frans Pīvejs (1994) "Ar dzīvības žēlastību: Mērijumi par sociālo pārmaiņu esenci".	Stratēģiskie jautājumi (Fran Peavey), Izmeklējošā mācīšanās.	Jautājumu un atbilžu metode. Izmeklēšana, Vīzija, Izvēles, Refleksija, Rīcība.
	1b) Personība un identitāte	PERL interaktīvo metožu komplekts 7 (lpp. 8-11)	Kognitīvā izpēte. Uzticēšanās rīki (CoRT) pēc Edvarda De Bono metodes. Izmeklējošā mācīšanās.	Apzinātā domāšana, vēsturiskais atspoguļojums, pašanalīze, un salīdzinošā vērtēšana.
	1c) Pirmā lieta kas tev ienāk prātā, kad es saku....	PERL Vērtībās balstīta mācīšanās: Attīstot kopīgu skatu punktu (lpp. 20)	Izmeklējošā mācīšanās.	Izmeklēšana. Vīzija. Refleksija.
Vērtības	2a) Nākotne uz kuru gājām	PERL Vērtībās balstīta mācīšanās: Atklājot svarīgo (lpp. 10)	Sadarbības mācīšanās, Izmeklējošā mācīšanās.	Problēmu risināšana, jautājumu un atbilžu metode, Izvēle, Emociju izpratne.
	2b) Prasmju un vērtību indikātori	PERL Vērtībās balstīta mācīšanās: Atklājot svarīgo (lpp. 11-12)	Sadarbības mācīšanās, Izmeklējošā mācīšanās.	Problēmu risināšana, jautājumu un atbilžu metode, Izvēle, Emociju izpratne.
	2c) Telpiskais izkārtojums	PERL Vērtībās balstīta mācīšanās: Atklājot svarīgo (pp. 13-14)	Sadarbības mācīšanās, Izmeklējošā mācīšanās.	Jautājumu un atbilžu metode, Izvēle, Emociju izpratne.
Ieradumi	3a) Tikšanās viducī	PERL interaktīvo metožu komplekts 2 (lpp. 10-12)	Kritiskā domāšana un rīcība.	Sadarbības izpēte; problēmu risināšana; jautājumu un atbilžu metode.
	3b) Laiks un tehnoloģijas	PERL interaktīvo metožu komplekts 4 (lpp. 34-36)	Rīcības un pārmaiņu modelis	Izmeklēšana, Vīzija, Izvēles, Refleksija, Rīcība, Pārmaiņas un Pārskats
	3c) Bilžu laika josla	PERL interaktīvo metožu komplekts 4 (lpp. 34-36)	Rīcības un pārmaiņu modelis	Izmeklēšana, Vīzija, Izvēles, Refleksija, Rīcība, Pārmaiņas un Pārskats
	3d) Izdari izvēli	PERL interaktīvo metožu komplekts 4 (lpp. 34-36)	Rīcības un pārmaiņu modelis	Izmeklēšana, Vīzija, Izvēles, Refleksija, Rīcība, Pārmaiņas un Pārskats
Personiskās finanses	4a) Ko mēs pārkam?	PERL interaktīvo metožu komplekts 7 (lpp. 18-19)	Kognitīvā izpēte. Uzticēšanās rīki (CoRT) pēc Edvarda De Bono metodes.	Apzinātā domāšana, vēsturiskais atspoguļojums, pašanalīze, un salīdzinošā vērtēšana.
	4b) Šjakata: finanšu pratības spēle	PERL interaktīvo metožu komplekts 3	Dinamiskā mācīšanās ar spēlēm un rotaļām.	Dilemmas redzēšana; Radoša domāšana un rīcība; Došanas un gūšanas atgriezeniskā saite un refleksija uz to
Mēdijpratība	5a) Kā stāsts ir tas?	PERL interaktīvo metožu komplekts 5 (lpp. 17)	Stāstu stāstīšanas un sadarbības mācīšanās	Personiskā iesaistīšanās, emociju apzināšanās, un sociālās mācīšanās
	5b) Kādas Ikdienas lietu noslēpumainais stāsts	PERL interaktīvo metožu komplekts 5 (lpp. 14-15)	Stāstu stāstīšanas un sadarbības mācīšanās	Personiskā iesaistīšanās, emociju apzināšanās, un sociālās mācīšanās
	5c) Jaunās ziņas pirmajā lapā	PERL interaktīvo metožu komplekts 5 (lpp. 23)	Stāstu stāstīšanas un sadarbības mācīšanās	Personiskā iesaistīšanās, emociju apzināšanās, un sociālās mācīšanās
	5d) Atslēgas vārdi	PERL interaktīvo metožu komplekts 6 (lpp. 12)	Hovarda Gardnera (Howard Gardner) Vairāku izlūkdatu teorija.	Verbāli - lingvistiskā, Loģiski-Matemātiskā, Vizuāli- telpiskā, Ķermeniski- kinestētiskā, Muzikālā, Interpersonālā, Intrapersonālā, un Naturālistiskais

Izmantoto avotu saraksts

Fran Peavey (1994) "By Life's Grace: Musings on the Essence of Social Change".

Reference to PERL Resources: [Learning to Do](#).

PERL Active Methodology Toolkit 1: [Images and Objects - Education for Sustainable Development](#).

PERL Active Methodology Toolkit 2: [Personal Consumption and Climate Change](#).

PERL Active Methodology Toolkit 3: [Financial Literacy, personal finance management](#).

PERL Active Methodology Toolkit 4: [Resource Usage: Time as a resource](#).

PERL Active Methodology Toolkit 5: [Whats the Story? Responsible and Sustainable Living](#).

PERL Active Methodology Toolkit 6: [The Power of Media: Responsible and Sustainable Living](#).

PERL Active Methodology Toolkit 7: [Why buy? The symbolic value of consumption](#).

PERL Values-Based Learning Toolkit: [Discovering What Matters - A toolkit designed with students for students](#).

PERL Values-Based Learning Toolkit: [Growing a Shared Vision - A resource toolkit for schools](#).

PERL Values-Based Learning Toolkit: [Measuring What Matters - A values-based toolkit for teachers](#).

PERL materials are available for download from Centre for Collaborative Learning for Sustainable Development at Inland Norway University of Applied Sciences:

<https://eng.inn.no/project-sites/living-responsibly/publications>

Pielikums 1 – aktivitātei: „Prasmju un vērtību indikātori“, „Telpiskais izkārtojums“

Prasmju un vērtību INDIKĀTORU saraksts

Atbildības uzņemšanās par mūsu mācīšanos un mūsu pašu iniciatīvas izmantošana.	
Iekšējs skats mūsu pateikto vārdu un darbu iespējamās sekās.	
Savu kļūdu izmantošana, kā starts izaugsmei un zināšanu iegūšanas.	
Atšķirīgu mācību priekšmetu savienošana, kā domāšanas veids sarežģītu problēmu risināšanā.	
Kritiskā domāšana par idejām un informāciju kāda mums tiek dota.	
Drosme spert soli pāri savai „komforta zonai“.	
Palīdzēt cilvēkiem risināt konfliktus, uzklusot abas iesaistītās puses un meklējot pieņemamu risinājumu.	
Ieklausīties citos cilvēkos un mēģināt saprast, ko tieši viņi domā.	
Atšķirīgu viedokļu atzīšana un iekļaušana. (t.i. mūsu domašanā, rakstīšanā, pētniecībā)	
Rast drosmi būt pašam.	
Sajust, ka mūsos ir spēks radīt pārmaiņas un risināt mūsu lokālās kopienas problēmas.	
Atcerēties izmantot nevardarbīgu komunikāciju desmitiem situācijās. (t.i. lietot ‘es jūtu’ stāvokli drīzāk kā kaunināt otru).	
Meklēt vai radīt drošu vidi, kur izpaust savas emocijas (t.i. daba, māksla, mūzika, draugu grupas, sports).	
Pielietot savas mācību priekšmetos gūtās zināšanas un prasmes, lai izprastu mūsu vietējās kopienas problēmas (skola / ģimene / kaimiņi un tml.)	
Domāt par to, ko pārkam un to, ko metam prom, atceroties, ka nākošās paaudzes ir atkarīgas no tiem pašiem dabas resursiem, ko lietojam mēs paši.	
Pretoties spiedienam (t.i. no reklāmistiem) pirkt lietas, ko mums patiesībā nevajag.	
Rūpēties par mūsu vidi- īpaši apdraudētām sugām un ekosistēmu, ievainotiem vai nevēlamiem savvaļas dzīvniekiem un bojātiem biotopiem.	
Mācīties būt apmierinātiem ar sevi.	
Spēcīgi izjust sevi kā dabas daļu.	
Attīstīt savu personīgo stilu kā gūt jaunas intereses, attieksmes un jūtīgumu.	
Domāt par atkritumu, izdedžu un piesārņojumu samazināšanas veidiem.	
Novērtēt, kas ir svarīgi un kas nav.	
Sekot līdzī sev un savai ģimenei.	
Komunicēt aci pret aci, pavadīt kvalitatīvu laiku kopā ar cilvēkiem.	
Pieņemt citus tā vietā, lai nosodītu.	
Izvēlēties darbu, ko mīlam, nevis tikai domāt par lieliem ienākumiem.	

Pielikums 2 – aktivitātei „Prasmju un vērtību indikātori”

Indikātoru pārbaudes saraksts

INDIKĀTORI SKOLĒNIEM

Pamata indikātori	Vērtējums
Mēs cienām, novērtējam, un atrodam veidus kā saprast atšķirības starp cilvēkiem.	
Mums ir pašcieņa.	
Atšķirīgu viedokļu atzīšana un iekļaušana. (t.i.. mūsu domašanā, rakstīšanā, pētniecībā).	
Mēs risinām konfliktus caur dialogiem.	
Mēs ieklausāmies citos cilvēkos un mēģinām saprast, ko tieši viņi domā.	
Mēs pārvaldam savas sarunas.	
Mēs uzņemamies atbildību par savu zināšanu iegūšanu un iniciatīvām.	
Mēs kritiski apdomājam idejas un informāciju, kas tiek mums dota.	
Mēs rodam drosmi būt paši.	
Mēs esam spējīgi rīkoties kā „kritiski draugi”, sniedzot viens otram godīgu un noderīgu atgriezenisko saiti.	

Specifiskie Indikātori A: Zināšanas un Izpratne	Vērtējums
Mēs pielietojam mācību priekšmetos gūtās zināšanas un prasmes, lai izprastu savas lokālās kopienas problēmas.(skolā/ģimenē/ar kaimiņiem).	
Mēs saprotam kā mēs attiecāmies pret cita veida dzīvām būtnēm, kas nav cilvēks, un mūsu lokālā rajona dabisko vidi.	
Mums ir izpratne par mūsu pateikto vārdu un darbu iepsējamām sekām.	
Mēs saprotam kā veidot attiecības un rūpēties par īpašām augu sugām un dzīvniekiem.	
Mēs domājam par to, ko mēs pārkam un ko metam ārā, atceroties, ka nākošās paaudzes ir atkarīgas no tiem pašiem dabas resursiem, kurus mēs izmantojam.	

Specifiskie indikātori B: Sevis pazīšana	Vērtējums
Mēs mācāmies būt apmierināti ar to, kas esam.	
Mēs attīstam savu personīgo stilu, lai iepazītu paši savas intereses, attieksmes un izjūtas.	
Mēs atpazīstam sevi kā sociuma līdzradītājus.	
Problēmu risināšanā mēs izmantojam uzmanības pievēršanas metodi.	
Mēs atklājam jēgu un nozīmi savai dzīvei un esībai.	
Mēs redzam jaunu nozīmi, kas maina vai padziļina mūsu izpratni par to, ko darām, uz ko ceram un kāpēc.	

Specifiskie Indikātori C: Pārmaiņu kultūra	Vērtējums
Mēs jūtam sevī spēku radīt pārmaiņas un risināt problēmas lokālā kopienā.	
Mēs uzdodam „lielos jautājumus“ un meklējam atbildes plašākā sabiedrībā.	
Mēs protam izmantot savas kļūdas kā starta punktu, lai mācītos un veicinātu savu izaugsmi.	
Mums ir drosmē spert soli pāri savai „komforta zonai“.	

Specifiskie Indikātori D: Emocionālā saikne	Vērtējums
Mēs atrodam vai radam drošu vidi, kur izpaust savas emocijas (daba, māksla, draugi, mūzika).	
Mēs izjūtam saikni ar citiem cilvēkiem un apkārtējo pasauli.	
Mēs esam empātiski un rūpējamies par apkārt esošiem cilvēkiem un dzīvām būtnēm, kas nav cilvēki.	
Mēs svinam un esam pateicīgi dabai par tās dāsnumu.	
Mums ir dziļi iesakņojusies sajūta, ka esam dabas daļa.	
Dabā mēs atrodam dziedināšanos un mieru.	
Mēs esam uzsūkušies mežonīgajā pasaulē ar priekpilnu attieksmi, veltot pilnīgu un godprātīgu uzmanību tai.	
Dabu mēs piedzīvojam kā savu piepildījuma avotu.	

Specifiskie indikātori E: Prasmes	Vērtējums
Mēs jūtam, ka iegūstam praktiskas iemaņas reālai dzīvei, ne tikai teorētiskas zināšanas.	
Mēs varam proaktīvi rūpēties par apdraudētajām sugām un ekosistēmām, pamestiem mājdzīvniekiem un bojātiem biotopiem.	
Mēs palīdzam cilvēkiem risināt konfliktus uzklusot abas iesaistītās puses, un mēģinot rast pieņemamu risinājumu.	
Desmitiem situācijās mēs atceramies, ka labāk veidot nevardarbīgu komunikāciju (lietot „es jūtu“ stāvokli nekā kaunināt otru).	
Mēs gūstam atklājumus caur sajūtām, iztēli un nojausmu, ne tikai caur domāšanu.	
Mēs mācāmies lēmumu pieņemšanu, rēķinoties ar nākošo paaudžu sociālām, ekonomiskām un vides vajadzībām.	
Mēs izvairāmies no spiediena (no reklāmistiem) pirkt lietas, kas mums tā īsti nav nepieciešamas.	
Mēs mācāmies zinātkāri, varbūtību, minējumus un izpētīšanu.	
Mēs esam spējīgi informāciju arī sintezēt, ne tikai analizēt to.	
Mēs savienojam atšķirīgos mācību priekšmetos gūtās zināšanas, lai domātu kā risināt sarežģītas problēmas.	
Mēs attīstām prasmes atpazīt sistēmas un šablonus.	

Specifiskie indikātori F: Kultūras kompetences	Vērtējums
Mēs nodarbinām un izbaudām savu dziļāko iztēli (sapņus, intuīciju un vīziju).	
Mēs gremdējamies dziļi mākslās, izmantojot mākslu kā atspoguļojumu saviem impulsiem un sajūtām, kas pamostās mūsos.	

INDIKĀTORI SKOLĀM

Vadlīnijas	Vērtējums
Skola pieliek visas pūles, lai saprastu skolēnus un veido plānus skolēnu atšķirīgajām vajadzībām, un katram individuāli nodrošina piemērotu izglītību.	
Skola strādā ievērojot objektivitāti un neradot nekāda veida diskrimināciju, ne nacionalitāšu, ne etnisko, ne ādaskrāsu, ne dzimumu, ne seksuālo orientāciju, ne ticību, ne reliģiju.	
Skola nekādi neatbalsta mobingu un iebiedēšanu.	
Skola ievieš sekojošas vadlīnijas: iegādājas vidi saudzējošus, ilgtspējīgus produktus, t.i. otrreizējās pārstrādes papīru, pat ja ir pieejamas lētākas iespējas; nodrošina daudzus vai visus iespējamus atjaunojamās enerģijas avotus; samazina oglekļa emisiju; nodrošina ilgtspējīgu atkritumu menedžmentu, t.i. otrreizējo pārstrādi vai atkritumu samazināšanu; veicina ētisku ieguldījumu.	
Skola piedāvā piemērotu, daudzpakāpju atbalstu un vadību skolēniem ar problēmām.	
Skola ir integrēta lokālā sabiedrībā.	

Mācīšanas un mācīšanās stratēģijas	Vērtējums
Skolotāji attīsta tādas mācību stundas, kuras tiek balstītas drīzāk uz neaizmīšanu, atcerēšanos, nekā uz iegaumēšanu.	
Skolotāji atver [(a) viens otram, (b) skolēniem] sirdis un prātus jaunām idejām.	
Tiek izmantoti plaša spektra mācīšanas un mācīšanās stili.	
Skolotāji rod kreatīvus veidus, lai viecinātu skolēnu iesaistīšanos.	
Zināšanas tiek papildinātas ar praktiskām darbībām.	
Skolotāji diskutē ar skolēniem, par to, kas izglītības vispār ir.	
Skolotāji dod skolēniem laiku mijiedarbībai un mācību vielas apstrādei.	

Šķersgriezuma tēmas 1: Līdzjūtība, Rūpes, Cieņa, Skolēns – centrā.	Vērtējums
Skolotājs skolēnus uzklausā ar iejūtību un empātiju.	
[(a) Skolotāji, (b) skolēni un (c) vecāki] jūt, ka skolā ir rūpēšanās tikums.	
Skolā ir iestrādāta cieņas, pret skolēnu spējām, kultūra.	
Skolotājs katru skolēnu redz kā unikālu garīgu būtni, kas tiek lolota.	

Šķersgriezuma tēmas 2: Iesaistīšanās, Iniciatīva, Atbildība	Vērtējums
Skolēni [(a) jūt, ka viņi tiek iesaistīti, izmanto iespējas] attīstīt viņu pašu vīziju un projektu mērķus, un/vai par visu skolu.	
Skolēni [(a) jūt, ka viņi tiek iesaistīti, (b) izmanto iespējas] paši vai grupā identificēt problēmas un attīstīt risinājumus.	
Skolotājs veic apzinātas darbības [(a) dot katram skolēnam vienādas iespējas,	

(b) iedrošināt skolēnus] izteikt savu viedokli.	
---	--

Šķērsgrīezuma tēmas 3: Mācību vide, Pozitīvisms, Laime	Vērtējums
Personāla morāle un uzticēšanās līmenis ir augsts.	
[(a) Skolotāji, (b) skolēni, un (c) vecāki] par skolu pamtā jūtās labsirdīgi, pozitīvi un laimīgi.	
Skola ir dinamiska kopiena, kurā skolotāji un skolēni tiek stimulēti ar jaunām idejām, domām, virzieniem un iespējām.	

Šķērsgrīezuma tēmas 4: Atspoguļošana, Kriticisms, Atvērtība, Kreativitāte, Riska uzņemšanās	Vērtējums
Skolotāji un skolēni palīdz viens otram izaugt un uzņemties risku viņu mācīšanas un mācīšanās procesā.	
Skolotāji ceļ [(a) viņu pašu, (b) viens otra, (c) skolēnu)] kapacitāti dziļākai refleksijai no brīžiem, kad kaut kas ir gājis greizi.	
Skolotāji sevi redz drīzāk kā „mācītājus“ nekā „zinātājus“.	
Skolēni, skolotāji un vecāki redz sevi kā daļu no izglītījošās kopienas ar kopīgu atskaites punktu.	
Skolotāji un skolēni izaicina viens otru pārdomāt, ko viņi dara.	
Skolotāji ir atvērti mācīties no skolēniem.	

Šķērsgrīezuma tēmas 5: Transformācija	Vērtējums
[(a) Skolotāji, (b) skolēni, (c) vecāki] jūt, ka skola piedāvā vietu, kur skolēni var uzplaukt.	
[(a) Skolotāji, (b) skolēni] jūt, ka viņiem tiek piedāvātas iespējas personīgai izaugsmei.	

Pielikums 3 – aktivitātei „Prasmju un vērtību indikātori“
Indikātori tiek rakstīti lielā šriftā. Tos var sagriezt atsevišķās slejās.

Uzņemties atbildību par savu mācīšanos un izmantot savu iniciatīvu.

Iekšējs skats mūsu pateikto vārdu un darbu iespējamās sekās.

Savu kļūdu izmantošana, kā starts izaugsmei un zināšanu iegūšanai.

Atšķirīgu mācību priekšmetu savienošana, kā domāšanas veids sarežģītu problēmu risināšanā.

Kritiskā domāšana par idejām un informāciju, kāda mums tiek dota.

Drosme spert soli pāri savai „komforta zonai“.

Palīdzēt cilvēkiem risināt konfliktus, uzklausot abas iesaistītās puses un meklējot pieņemamu risinājumu.

Ieklausīties citos cilvēkos un mēģināt saprast, ko tieši viņi domā.

Atšķirīgu viedokļu atzīšana un iekļaušana (e.g. mūsu domašanā, rakstīšanā, pētniecībā)

Rast drosmi būt pašam.

Sajust, ka mūsos ir spēks radīt pārmaiņas un risināt mūsu lokālās kopienas problēmas.

Atcerēties izmantot nevardarbīgu komunikāciju desmitiem situācijās. (e.g. lietot 'es jūtu' stāvokli drīzāk kā kaunināt otru).

Meklēt vai radīt drošu vidi, kur izpaust savas emocijas (e.g. daba, māksla, mūzika, draugu grupas, sports).

Pielietot savas mācību priekšmetos gūtās zināšanas un prasmes, lai izprastu mūsu vietējās kopienas

problēmas (skola / ģimene / kaimiņi un tml.)

Domāt par to, ko pērkam un to, ko metam prom, atceroties, ka nākošās paaudzes ir atkarīgas no tiem pašiem dabas resursiem, ko lietojam mēs paši.

Pretoties spiedienam (e.g. no reklāmistiem) pirkt lietas, ko mums patiesībā nevajag.

Rūpēties par mūsu vidi- īpaši apdraudētām sugām un ekosistēmu, ievainotiem vai nevēlamiem savvaļas dzīvniekiem un bojātiem biotopiem.

Mācīties būt apmierinātiem ar sevi.

Spēcīgi izjust sevi kā dabas daļu.

Attīstīt savu personīgo stilu kā gūt jaunas intereses, attieksmes un jūtīgumu.

Domāt par atkritumu, izdedžu un piesārņojumu samazināšanas veidiem.

Novērtēt, kas ir svarīgi un kas nav.

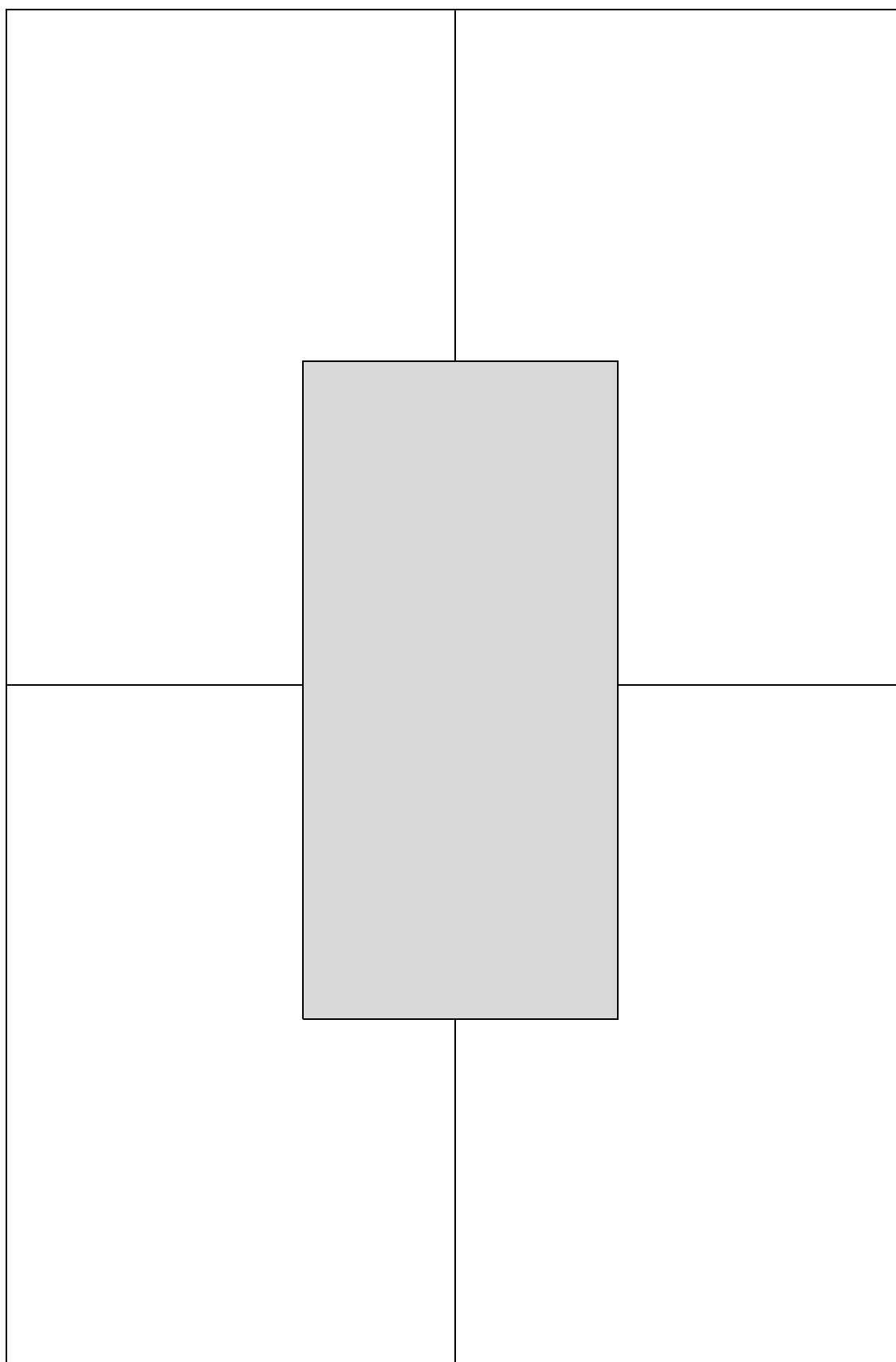
Sekot līdzī sev un savai ģimenei.

Komunicēt aci pret aci, pavadīt kvalitatīvu laiku kopā ar cilvēkiem.

Pieņemt citus tā vietā, lai nosodītu.

Izvēlēties darbu, ko mīlam, nevis tikai domāt par lieliem ienākumiem.

Pielikums 4 – aktivitātei „Satikšanās viducī”
Darba lapa

Pielikums 5 – aktivitātei „Šlakata : finanšu pratības spēle“

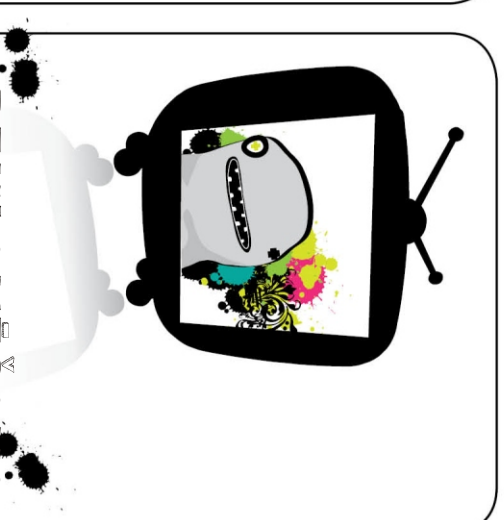
VEIKALS

Vieta, kur iegādāties lietas un pakalpojumus.

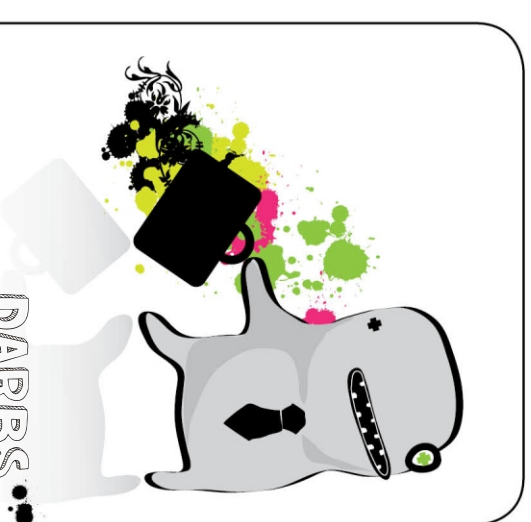
PATĒRĒŠANA

Produktu un pakalpojumu pirkšana un lietošana.

REKLAMĒŠANA

Apmaksāta komunikācija, kuru lieto, lai virzītu produktu, pakalpojumu, ideju vai notikumu gaitu.

DARBS

Uzdevumus, kas jāpaveic.

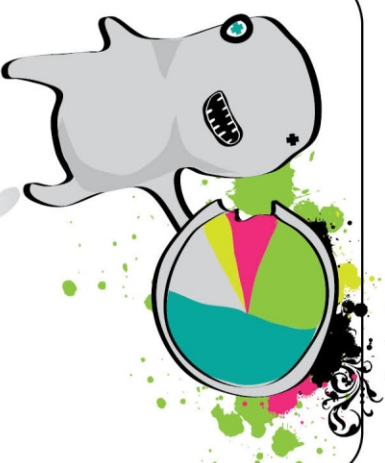
BANKA

Organizācija, kas piedāvā finansiskus pakalpojumus: apstiprina depozītus, nodrošina uzkrājumu veidošanu, un investīciju pakalpojumus un aizdevumus.

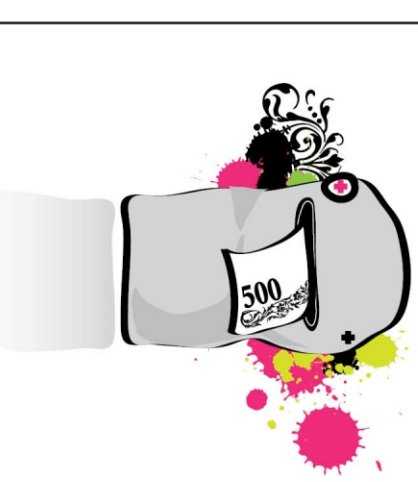
PARĀDS

Naudas daudzums, kas ir aizdots kādam.

BUDŽETS

Uz specifiskiem mērķiem balstīts plāns, kā iegūt, saglabāt un tērtēt naudu noteiktā laika periodā.

BANKOMĀTS

Aparāts, kas novietots publiskā telpā, kur indivīds var piekļūt savam bankas kontam, lietojot savu maksājumu karti.

IZVĒLE

Dažādas iespējas vai izvēlēta iespēja.

IZDEVUMI

Izēvēta vai izmantota nauda.

AZARTSPĒLES

Risks zaudēt naudu vai citus resursus spēles veidā.

IZGLĪTĪBA

Zināšanu un prasmi iegūšana un prāta un rakstura attīstīšana.

KRĀPŠANA

Ar iepriekšēju nolūku, kāda cilvēka naudas nozagšana, maldināšanās ceļā.

LAIĻĒ

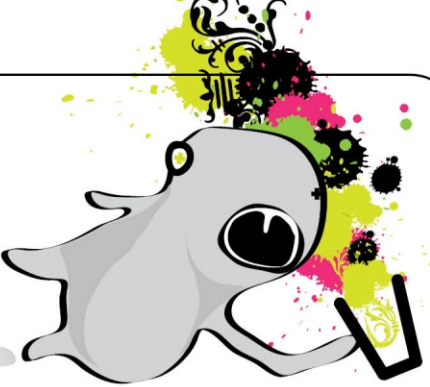
Pozitīvas emocijas: prieks un labsajūta.

INFLĀCIJA

Process, kura gaitā produktiem un pakalpojumiem paaugstinās cenas; parasti pieaug arī algas.

APDROŠINĀŠANA

Izveidota sistēma, kā fonds, kur cilvēki avansā iemaksā naudu, gadījumā, ja notiek kāda nelaime. Viņi var atgūt naudu, lai segtu zaudējumus.

IENĀKUMI

Visas nopelnītās naudas kopsumma.

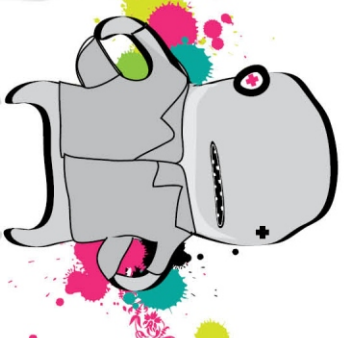
VAJADZĪBA

Kaut kas, kas ir būtisks cilvēkam.

MAKSĀJUMU KARTE

Plastikāta karte, ko izdod banka vai kāda cita kompānija un kas tiek lietota, lai izņemtu no apgrozības naudu vai, lai veiktu bezskaidras naudas transakciju.

NABADZĪBA

Cilvēka dzīves līmenis, kuru nosaka naudas vai citu resursu trūkums ekonomiskā izpratnē.

PROCENTI

Maksa par naudās aizņemšanos un arī ieguvums par naudas aizdošanu. Papildus samaksāta nauda par aizdošanu vai aizņemšanos no uzkrājējiem/investoriem.

IZNVEŠTĒŠANA

Veids, kā izmantot vai aizdot iekrājumus, bieži vien ar augstāku risku.

DZĪVESVEIDS

Veids kādā cilvēks izvēlas dzīvot.

NAUDA

Līdzeklis (priekšmets vai ieraksts), kas ir pieņemts kā legāls veids, kā norēķināties par produktiem vai pakalpojumiem.

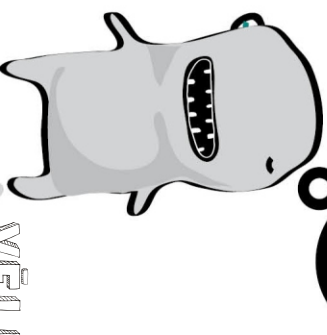
BAGĀTĪBA

Valdījums vai kontrole pār lielu daudzumu naudas vai vērtīgiem resursiem.

RISKS

Drauds, ka var notikt kaut kas ar negatīvām sekām.

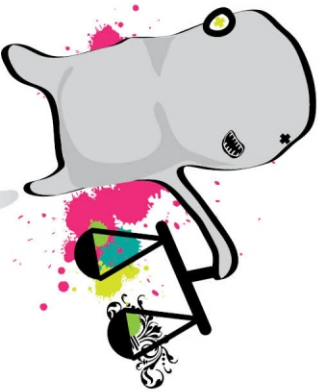
VĒLĒMES

Kaut kas, ko cilvēks vēlas, taču kas nav būtiski nepieciešams.

ATKĀRTOTA IZMANTOŠANA

Process, kurā kaut ko jau lietotu izmanto vēlreiz un piešķir tam alternatīvu funkciju.

ATBILDĪBA

Uz noteiktiem kritērijiem balstītas izvēles un darbības, izprotot šo darbību un izvēļu sekas personīgā un sabiedrības labklājības līmenī.

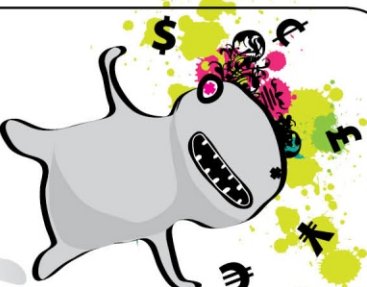
UZKRĀJUMI

Naudas atlikšana vēlākai izmantošanai; tas ir izdarāms, ja cilvēks neiztērē visus savus ienākumus.

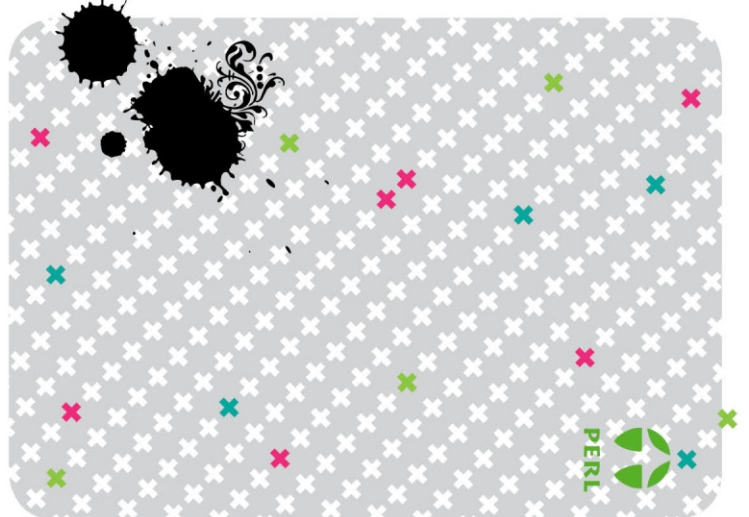
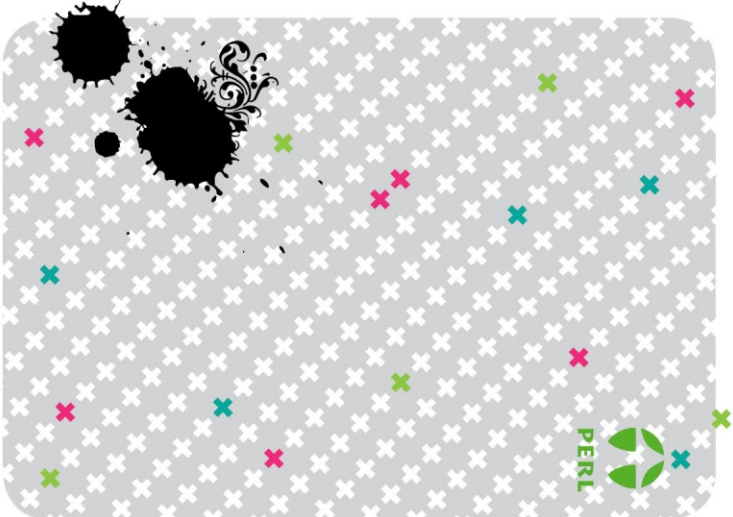
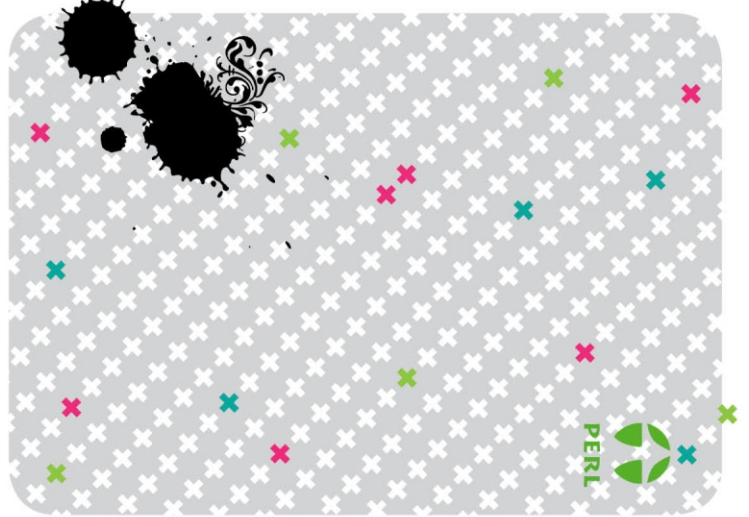
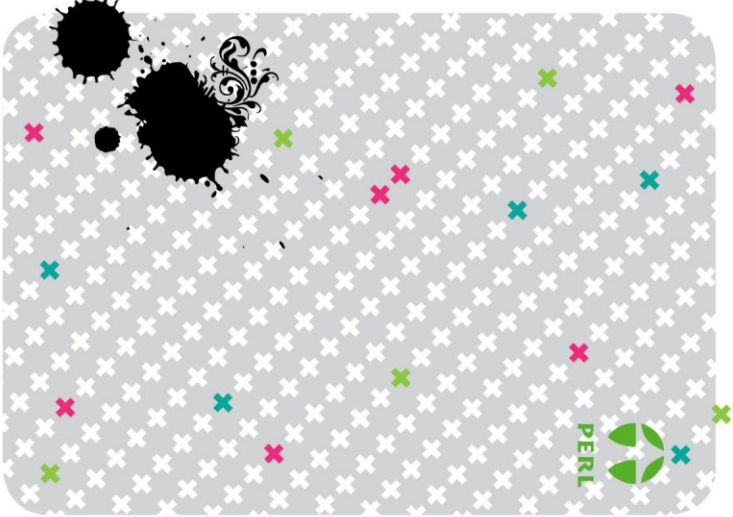
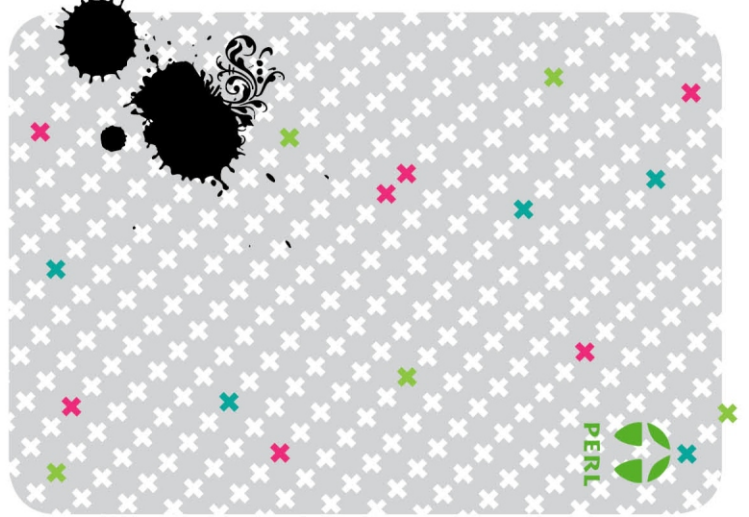
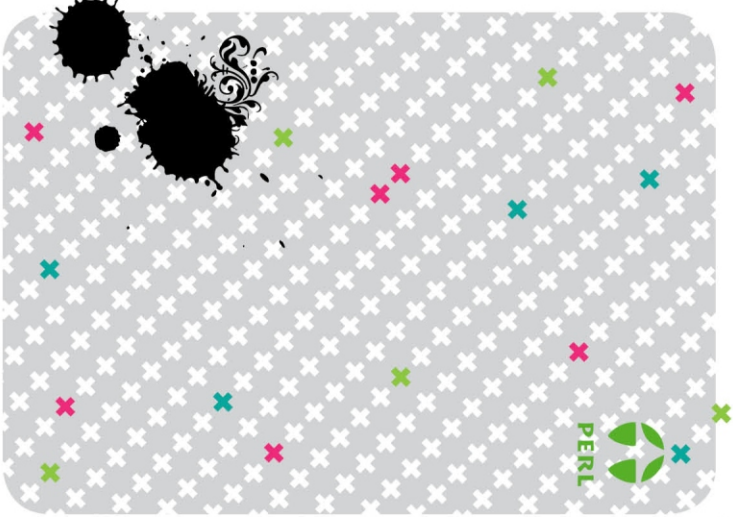
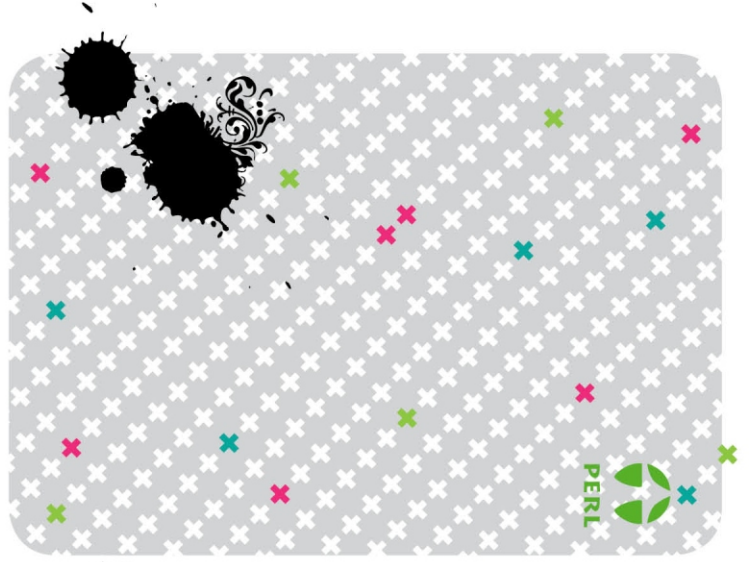
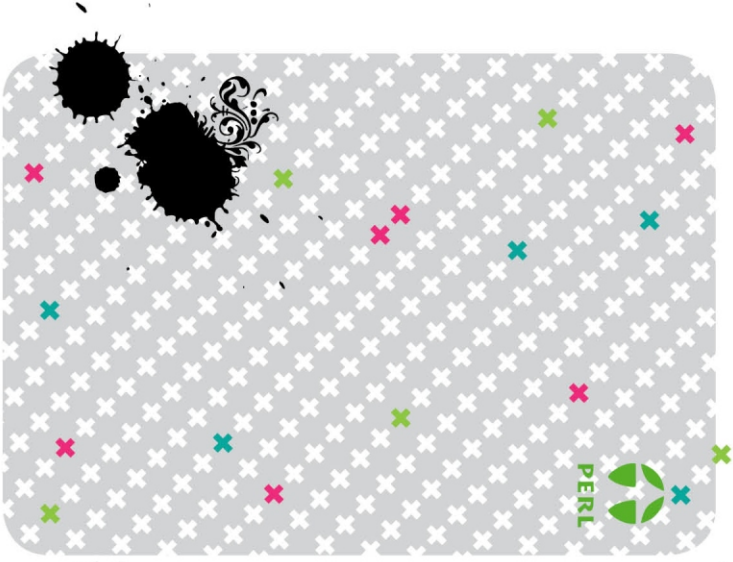
BEZDARBNIKĒKS

Cilvēks, kurš nestrādā apmaksātu darbu.

VALŪTA

Nauda, kas tiek lietot konkrētā valstī; naudas maiņas vienība.

Pielikums 6 – aktivitātei „Šlakata : finanšu pratības spēle“

STĀSTS PAR PETITI

Sekojošais stāsts var kalpot par papildinošu aktivitāti Kāršu Spēlei. Pamata ideja ir aizsākt diskusiju par dažādiem finanšu jautājumiem, kas uzrodas stāsta kontekstā. Skolotājs vai vadītājs var iedrošināt audzēkņus noteikt iemācītos terminus, kuri ir minēti stāstā un izmēģināt tos diskusijā, lai parādītu vai tie ir pareizi saprasti.

Petite, neliela 5 Euro banknote, pamodās no rīta mājīgā bankomātā un domāja, kāda gan varētu būt šī diena? Pēteris pamodās no rīta mājīgā gultā savu vecāku mājā. Viņš zināja kā atkal paies šī diena – atkal bez naudas. Pētera vecmāmiņa Patrīcija pamodās no rīta, apskatot visapkārt savu gandrīz tukšo dzīvokli. Viņa domāja, kāda gan varētu būt viņas diena?!

Pagaidi minūti... Pārsteigums! Pētera mamma šorīt aizgāja uz bankomātu kaimiņkvartālā. Viņa iedeva Pēterim nedaudz naudas, lai viņš ejot uz skolu, pa ceļam nopirktu pārtiku vecmāmiņai. Tā bija pirmā reize, kad Petite ieraudzīja Pēteri.

Pēteris aizgāja uz vietējo veikalu un priekšroku deva dažādām atlaidēm, ko bija redzējis reklāmējot. Kas bija pats jaukākais pārsteigums! Viņam palika pāri vairāk naudas kā viņš bija gaidījis. Petite bija starp tām naudas zīmēm, ko viņš ielika atpakaļ savā kabatā. Pēteris nogādāja pārtiku savai vecmāmiņai. Tad, ieejot atpūtas telpā, viņš atklāja, ka ir pazudis viņas TV.

Bet, tā kā viņš kavēja skolu, viņam nebija laiks, lai viņai jautātu, kas ir noticis ar TV. Vecmāmiņa pagatavoja zupu no atnestajiem produktiem un tad devās satikt savus draugus uz ierasto tikšanās vietu.

Skolā Pēterim bija „mājas ekonomikas“ stunda par budžeta veidošanu. Viņi diskutēja pat tādām pamata lietām kā ienākumi, izdevumi, uzkrājumi un investēšana. Tā pat viņi runāja par to kā mainās vajadzības un vēlmes attiecībā pret cilvēka dzīvesveidu un viņa dzīves cikla līmeni. Šī stunda lika Pēterim aizdomāties: ko viņš varētu darīt ar to naudu, kas ir viņa kabatā?

Noskanēja skolas zvans un viņš sakārtoja mantas, lai dotos mājās. Pa ceļam uz mājām, viņš piestāja pie veikala, kur pārdeva aksesuārus, un domāja par jaukas šalles iegādāšanos savai draudzenei. Bet tās vietā viņš nolēma nopirkt vecmāmiņai viņas iemīļotos saldumus, lai viņu iepriecinātu – viņa šorīt izskatījās tik drūma... Pēteris novērsās no veikala skatloga un devās lejā pa ielu. Tikko kā ejot garām azartspēļu klubam, viņš ielūkojās iekšā. „Ak, nē! Vai tiešām tā ir vecmāmiņa, kas spēlē pie automāta? „

Tikmēr, Petite joprojām domāja, kā paies viņas diena.

Pielikums 7 – aktivitātei „Šlakata: finanšu pratības spēle“

TERMINI UZ KĀRTĪM AR DEFINĪCIJU

Reklāma Apmaksāta komunikācija, kuru lieto, lai virzītu produktu, pakalpojumu, ideju vai notikumu gaitu.

Banka Organizācija, kas piedāvā finansiālus pakalpojumus: apstiprina depozītus, nodrošina uzkrājumu veidošanu un investīciju pakalpojumus un aizdevumus.

Parāds Naudas daudzums, kas ir aizdots kādam.

Atbildība Uz noteiktiem kritērijiem balstītas izvēles un darbības, izprotot šo darbību un izvēļu sekas personīgā un sabiedrības labklājības līmenī.

Budžets Uz specifiskiem mērķiem balstīts plāns, kā iegūt, saglabāt un tērēt naudu noteiktā laika periodā.

Bankomāts Aparāts, kas novietots publiskā telpā, kur indivīds var piekļūt savam bankas kontam, lietojot savu maksājuma karti.

Izvēle Dažādas iespējas vai izvēlēta iespēja.

Patērēšana Produktu un pakalpojumu pirkšana un lietošana.

Valūta Nauda, kas tiek lietot konkrētā valstī; naudas maiņas vienība.

Darbs Uzdevums, kas jāpaveic.

Izglītība Zināšanu un prasmju iegūšana un prāta un rakstura attīstīšana.

Izdevumi Iztērēta vai izmantota nauda.

Krāpšana Ar iepriekšēju nolūku, kāda cilvēka naudas nozagšana, maldināšanas ceļā.

Azartspēles Risks zaudēt naudu vai citus resursus spēles veidā.

Laime Pozitīvas emocijas; prieks un labsajūta.

Ienākumi Visas nopelnītās naudas kopsumma.

Inflācija Process, kura gaitā produktiem un pakalpojumiem paaugstinās cenas; parasti pieaug arī algas.

Apdrošināšana Izveidota sistēma kā fonds, kur cilvēki avansā iemaksā naudu, gadījumā, ja notiek kāda nelaime. Viņi var atgūt naudu, lai segtu zaudējumus.

Procenti Maksa par naudas aizņemšanos un arī ieguvums par naudas aizdošanu. Papildus samaksāta nauda par aizdošanu vai aizņemšanos no uzkrājumiem/investoriem.

Investēšana Veids kā izmantot vai aizdot iekrājumus, bieži vien ar augstu risku.

Dzīvesveids Veids kādā cilvēks izvēlas dzīvot.

Nauda Līdzeklis (priekšmets vai ieraksts), kas ir pieņemts kā legāls veids, kā norēķināties par produktiem vai pakalpojumiem.

Vajadzība Kaut kas, kas ir būtisks cilvēkam.

Maksājumu karte Plastikāta karte, ko izdod banka vai kāda cita kompānija un kas tiek lietota, lai izņemtu no apgrozības naudu vai lai veiktu bezskaidras naudas transakciju.

Nabadzība Cilvēka dzīves līmenis, kuru nosaka naudas vai citu resursu trūkums ekonomiskā izpratnē.

Atkārtota izmantošana Process, kurā kaut ko jau lietotu izmanto vēlreiz un piešķir tam alternatīvu funkciju.

Risks Drauds, ka var notikt kaut kas ar negatīvām sekām.

Uzkrājumi Naudas atlikšana vēlākai izmantošanai; tas ir izdarāms, ja cilvēks neiztērē visus savus ienākumus.

Veikals Vieta, kur var iegādāties lietas un pakalpojumus.

Bezdarbnieks Cilvēks, kurš nestrādā apmaksātu darbu.

Bagātība Valdījums vai kontrole pār lielu daudzumu naudas vai vērtīgiem resursiem.

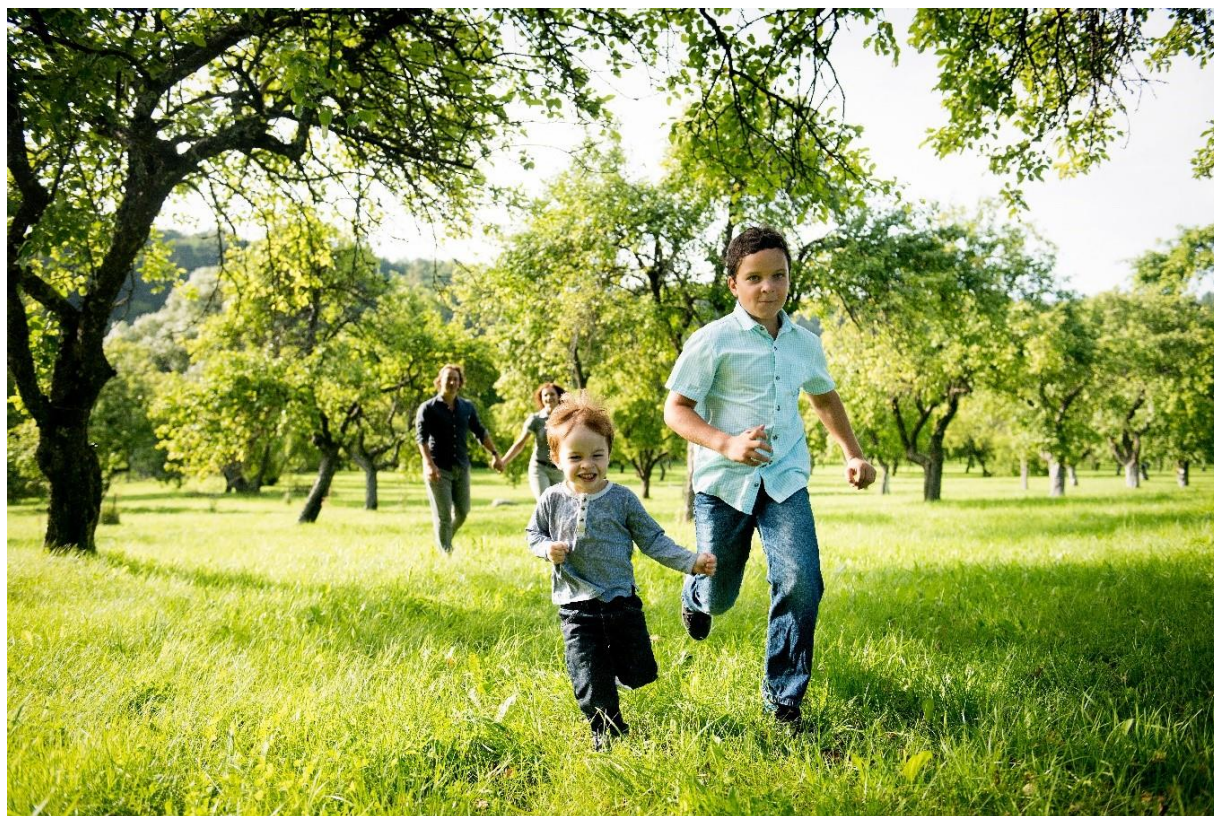
Vēlmes Kaut kas, ko cilvēks vēlas, taču kas nav būtiski nepieciešams.

Pielikums 8 – aktivitātei „Ka stāsts ir tas?” ir „Jaunās ziņas pirmajā lapā“

ATBILDĪGAS UN ILGTSPĒJĪGAS DZĪVOŠANAS ĀTRĀS KĀRTIS

PATĒRIŅŠ		LOKĀLAS UN GLOBĀLAS KOPIENAS	
<i>Ātrie atslēgas vārdi</i>		<i>Ātrie atslēgas vārdi</i>	
Vajadzības	Vēlmes	Sociāla vienība	Vēsture
Ilgtspējīgs	Nav ilgtspējas	Mijiedarbība	Izglītība
Pārtika	Pakalpojumi	Aizsardzība	Vienlīdzība
Resursu efektivitāte	Atbildīgs	Mājoklis	Atbalsts
Patērētāja uzvedība	Veselība	Norēķini	Celtne
Minimalizācija	Slimības / saslimšanas	Pilsēta	Tirdzniecība
Atkritumi	Nepietiekams uzturs	Lielpilsēta	Ģimene
Izsalkums	Aptaukošanās	Ciems	Skola
Ražošana	Iznīcināšanas	Slaidis	Ekonomija
Oglekļa nospiedums	Remonts	Sanitārija	Veselība
Pārstrāde	Atkārtota izmantošana	Identitāte	Mirstība
Samazinājums	Alkatība	Kultūra	Tīkls
Tekstils	Mantas	Parāds	Palīdzība
Mode	Dizains	Organizācija	Socializācija
Enerģija	Parāds	Vietējie	Nabadzība
Ūdens	Ceļojums	Lauki	Pilsētvide
Godīga tirdzniecība	Dāvanas	Kultura	Rase
Vietēja ražošanas	Nodarbinātība	Dzimums	Draba apstākļi
		Bērnu darbs	Atbildība
BIO DAUDZVEIDĪBA		KLIMATA PĀRMAIŅAS	
<i>Ātrie atslēgas vārdi</i>		<i>Ātrie atslēgas vārdi</i>	
Vide	Ekosistēma	Enerģija	Oglekļa dioksīdi
Ilgtspējīgs	Degradācija	Fosilā degviela	Siltumnīcefekta gāzes
Piesārņojums	Sadalīšanās	Piesārņotāji	Globālā sasilšana
Dzīves cikls	Konkurss	Toksisks	Transports
Plēsonis	Veģetācija	Dabisks	Apkure
Sugas	Vietējs	Resursi	Ekstremāls
Rezerve	Pārveidošana	Laikapstākļu šabloni	Atmosfēra
Aizsardzība	Biotops	Ūdens	Globāls
Mutuālisms	Ekspluatācija	Okeāns	Temperatūra
Noteikumi	Līdzsvars	Ledus	Emisija
Dzīvnieki	Izmiris	Lietus	Jūras līmenis
Augi	Populācija	Sniegs	Migrācija
Ģenēza/izcelšanās	Ainava	Vējš	Plūdi
Reprodukcija	Invazīvas sugas	Sausums	Ugunsgrēki
Iznīcināšana	Cilvēka ietekme	Veselība	Atbildība
Evolūcija	Galvenās sugas	Atbildība	Izžušana
Renaturācija	Klimata izmaiņas	Iznīcināšana	Nabadzība
Temperatura	Medības	Izsalkums	Adaptācija
Atbildība	Ekosistēmas pakalpojumi	Konflikti	Nākotne
Pārtikas tīkls	Lauksaimniecība	Lauksaimniecība	Mežu izciršana

Pielikums 9 – aktivitātei „Personība un identitāte“, „Satikšanās viducī“, „Ko mēs pārkam? “

Attēls #1 Avots: Lina Strauke

Attēls #2 Avots: Leonid Smulskiy

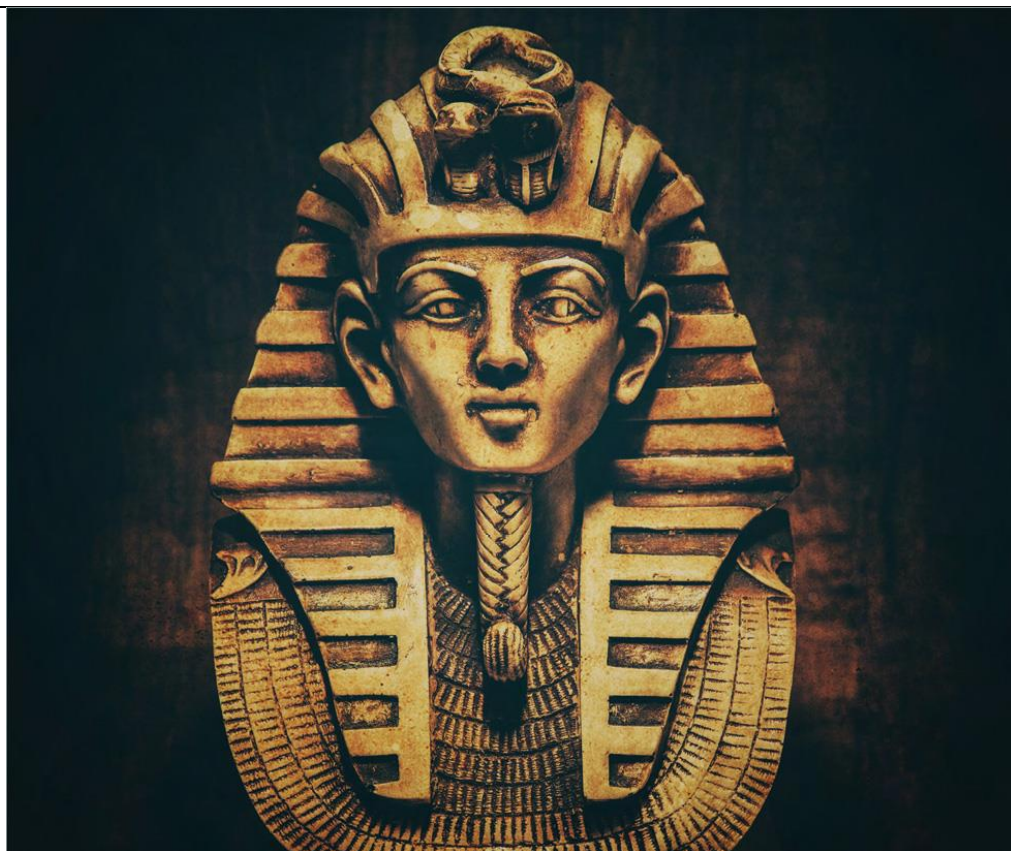
Attēls #3 Avots: Colourbox.com

Attēls #4 Avots: Lewis Akenji

Attēls #5 Avots: Wikimedia Commons

Attēls #6 Avots: Colourbox.com

Attēls #7 Avots: Leonid Smulskiy

Attēls #8 Avots: Leonid Smulskiy

Attēls #8 Avots: Leonid Smulskiy

Attēls #10 Avots: Leonid Smulskiy

Attēls #11 Avots: Colourbox.com

Attēls #12 Avots: Lina Strauke

Attēls #13 Avots: Leonid Smulskiy